

DIPD
DANISH INSTITUTE FOR
PARTIES AND DEMOCRACY

EECMD
EASTERN EUROPEAN CENTRE
FOR MULTIPARTY DEMOCRACY

EU- ARMENIA

COMPREHENSIVE AND ENHANCED PARTNERSHIP AGREEMENT AND THE NEW STRATEGIC AGENDA FOR EU-ARMENIA PARTNERSHIP

LOUSINEH HAKOBYAN

LLM in European Union Law
Queen Mary, University of London

RESEARCH PAPER

EU- ARMENIA

COMPREHENSIVE AND ENHANCED PARTNERSHIP AGREEMENT AND THE NEW STRATEGIC AGENDA FOR EU-ARMENIA PARTNERSHIP

LOUSINEH HAKOBYAN

LLM in European Union Law
Queen Mary, University of London

RESEARCH PAPER

Disclaimer

This publication was commissioned by the Eastern European Centre for Multiparty Democracy (EECMD) as part of a project funded by the Danish Social Liberal party and Danish Institute for Parties and Democracies (DIPD). The content and opinions expressed within this publication are the sole responsibility of the author and do not necessarily reflect the views of EECMD or its donor organizations.

Table of Contents

4	List of Acronyms
5	Executive Summary
6	Key Methodological Elements
7	Introduction
10	The Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement
16	A New Impetus for Closer EU-Armenia Partnership
17	EU Mission in Armenia
18	European Peace Facility
19	The Law on Launching the Process of Armenia's Accession to EU
20	The Visa Liberalisation Dialogue
20	Background
22	The Elements of the Visa Liberalisation Action Plan
24	The Strategic Agenda for EU-Armenia Partnership
24	Background
25	The Adoption of the Strategic Agenda for EU-Armenia Partnership
26	The Guiding Principles of the Strategic Agenda
28	The Short-Term and Medium-Term Priorities of the Strategic Agenda
32	Conclusion

List of Acronyms

CEPA – Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement

CSDP – Common Security and Defence Policy

DCFTA – Deep and Comprehensive Free Trade Agreement

EAP – Eastern Partnership

EEAS – European External Action Service

EU – European Union

EUAG – European Union Advisory Group

EUMA – EU Mission in Armenia

EUMCAP – EU Monitoring Capacity

EPF – European Peace Facility

ILO – International Labour Organisation

IRI – International Republican Institute

SDGs – Sustainable Development Goals

TACIS – Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States

TRIPP – Trump Route for International Peace and Prosperity

UNDP – United Nations Development Program

US – United States

VLD – Visa Liberalisation Dialogue

VLAP – Visa Liberalisation Action Plan

WTO – World Trade Organisation

Executive Summary

This policy paper analyzes the evolution and current state of EU–Armenia relations, focusing on the Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement (CEPA) and the New Strategic Agenda for EU–Armenia Partnership (2025), contextualized within Armenia’s growing European aspirations and complex regional security dynamics.

The paper traces EU-Armenia cooperation from the 1999 Partnership and Cooperation Agreement through the failed 2013 Association Agreement and the eventual signing of CEPA in 2017. CEPA forms the legal and institutional backbone of EU–Armenia relations, covering reforms in justice, energy, environment, governance, trade, and human rights, and requiring Armenia’s approximation to over 250 EU legal acts. Implementation is coordinated through the Partnership Council, Partnership Committee, Parliamentary Partnership Committee and Civil Society Platform, though challenges persist due to limited institutional capacity, political turnover, and insufficient consultation with civil society.

Following the 2020 Nagorno-Karabakh war and the 2023 displacement of over 115,000 Armenians, Armenia leaned more towards the EU, seeking deeper political, economic, and security cooperation. The EU Mission in Armenia (EUMA) and assistance under the European Peace Facility (EPF) symbolize the EU’s stronger presence and commitment to Armenia’s security, sovereignty, resilience, as well as peace in the region.

Domestically, the 2025 Law on Launching the Process of Armenia’s Accession to the EU, a citizen-led legislative initiative, marked an unprecedented democratic milestone and demonstrated broad public support for EU membership. In parallel, the Visa Liberalisation Dialogue (initiated in 2024) and Visa Liberalisation Action Plan (VLAP) (2025) mapped a structured route towards visa-free travel, reinforcing institutional reforms on border management, document security, anti-corruption, and human rights protection.

The New Strategic Agenda for EU–Armenia Partnership, adopted in December 2025, expands on CEPA as its operational framework and reflects Armenia’s European ambition. It sets short- and medium-term priorities across democracy, rule of law, defense, energy security, connectivity, digital transformation, and socio-economic development, supported by the EU’s €270 million Resilience and Growth Plan. The Agenda underscores joint commitments to deepen ties, promote regional peace, and advance Armenia’s gradual integration into the EU framework.

To conclude, Armenia-EU relations have entered a new, ambitious phase, transforming EU-driven reform implementation into a political, structural, and symbolic pathway toward future EU accession, contingent on Armenia’s domestic institutional reform, sustained EU support, and shared strategic vision.

Key Methodological Elements

The methodological framework of the Research Paper aims at developing an understanding of the main phases in the evolution of the EU-Armenia relations with a specific focus on CEPA implementation, and the new Strategic Agenda for EU-Armenia Partnership, as well as Armenia's prospective EU accession headway since the provisional adoption of CEPA in 2018.

The main phases of the drafting work included structuring and focusing, data collection, synthesizing and communicating the results. Data collection involved overwhelmingly a documentary review, including of the responses to written inquiries made to the Armenian Government regarding the state of CEPA implementation and updating of the CEPA Implementation Roadmap. Multiple sources were systematically used to check and verify the information collected.

Where possible, use was made of qualitative and quantitative data and primary and secondary data sources within the given resources and time constraints. In total over 100 sources were reviewed, including documents, interviews, official statements, responses to inquiries, EU intervention related documents (formulation and implementation documents, monitoring reports, evaluations, etc.), policy documents from the Government of Armenia, responses to expert inquiries, reports and databases from cooperation partners, reports from civil society organisations, including those of the EU-Armenia Civil Society Platform¹.

¹ See more about the EU-Armenia Civil Society Platform and its activities at <https://eu-armenia.am/english>.

Introduction

The establishment of EU-Armenia relations can be traced to the late 1990s since Armenia's independence following the collapse of the Soviet Union. The initial TACIS and TWINNING projects started following the signing by Armenia in 1996 of its first cooperation agreement with the European Union – the Partnership and Cooperation Agreement. Since then the EU started supporting Armenia in a number of areas, including public administration reform through assistance to the Government's efforts in setting up its civil service structure and organization at central and regional level, strengthening the regional administration by piloting coordination of regional development policies in the Lori region; establishment of a judicial training school and Armenia's Public Administration Academy, drafting of the first anti-corruption strategy and action plan, etc. Extensive use was also made of small project programmes, including Tempus, etc.²

The EU was a great supporter of EU-Turkey reconciliation process³ initiated by Armenia's third President Serzh Sargsyan after assuming power in 2008, despite largely contested presidential elections, which culminated in vast street demonstrations in February 2008, a harsh crackdown on opposition and the killing of 10 demonstrators in the center of Yerevan⁴. The Armenian public perceived the third President's initiative to normalize Armenia-Turkish relations more as an attempt to acquire legitimacy from the Western partners following harsh criticism from the latter directed at the authorities' crackdown on opposition protests leading to detention and trials of many opposition leaders and activists. Despite the many questions resulting from inadequate level of communication of the benefits of the process to the broader public, the process itself was positive and it was indeed unfortunate that the Turkish side aborted it⁵.

Since 2009, the EU deployed a group of EU advisors (EUAG) to support Armenia in strengthening democracy, the rule of law, the fight against corruption, economic reform and energy diversification, creating a favourable environment for political parties, the work of the legislature, etc. through working with the authorities and the civil society. In a report released in 2012, the EUAG noted that the Armenian Government regarded the European integration as a "fundamental national priority"⁶. Armenia was supported by the EU in this area in parallel to the support granted to Georgia, Moldova and Ukraine preparing the countries to the signing of the Association Agreements and the Deep and Comprehensive Free Trade Area⁷.

² See the Report of the European Commission TACIS Programme Annual Report 1999, dated 20.12.2000 at <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52000DC0835>

³ See the interview of EU Special representative in the South Caucasus, Peter Semneby, dated 2 November 2009, <https://a1plus.am/en/article/301222>

⁴ See the ECtHR judgment in the case of *Farmanyan and Others v. Armenia*, App. No 15998/11 at <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-245048%22%7D>

⁵ Interview with a former EU diplomat.

⁶ "See Annex 3 -Annual Action Programme 2012 for Armenia 1. IDENTIFICATION Title/Number Framework Programme in Support of EU-Armenia.", https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2017-03/enpi_2012_c2012_5940_support_of_eu-armenia.pdf

⁷ The response of Catherine Ashton, EU's High Representative for Foreign Affairs and Security Policy to questions of the Members of the European Parliament, <https://armenpress.am/en/article/724809>

However, in September 2013 during a visit to Moscow, President Serzh Sargsyan announced that Armenia would not sign the already negotiated Association Agreement but join the Russian-led Customs Unions (subsequently renamed into Eurasian Economic Union), referring to security considerations and the need for closer economic ties with Russia⁸. This was an immense shock for the Western leaning Armenians, which were not many. Surprisingly the main EU civil society structure of the time – the Armenian National Platform of the Eastern Partnership Civil Society Platform – was barely among them. Instead, its national facilitator was making unrealistic forecasts that Armenia would in fact not join the Russian-led Customs Union or even if it does, the Customs Union will not have a long life⁹.

This said, the EU side must be commended for its continuous support to Armenia despite a certain degree of disillusionment after the refusal of the Armenian authorities to sign the Association Agreement with EU in September 2013.

In parallel to continuous support to the Government in a number of areas, the EU provided significant support to the Armenian civil society and democracy activists in the period following Armenia's geopolitical U-turn and preceding the 2018 Velvet Revolution, investing considerably in making Armenia a democratic country where human rights and the rule of law are respected. This support was directed *inter alia* at improving Armenia's electoral system through supporting the purchase of electronic voting equipment and improving election administration in line with international standards, facilitating exchanges between Armenia's political and civil society actors to improve electoral legislation, and supporting local civil society initiatives and coalitions engaged in domestic election monitoring.

It should be noted though that it took both EU and Armenian diplomats and the civil society tremendous efforts to find a common ground following Armenia's sudden U-turn and to reset the process of Armenia's EU integration by working on a new cooperation framework – the Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement, which retained many of the elements of the formerly successfully negotiated Association Agreement excluding that of the Deep and Comprehensive Free Trade Area. The CEPA was ratified by the Armenian Parliament on 11 April 2018, shortly before the start of the protest acts led by the current Prime Minister Nikol Pashinyan, which culminated into the 2018 Velvet Revolution resulting in the peaceful removal of the then Prime Minister Serzh Sargsyan from office and change of the entire Government.

As regards Armenia's U-turn primarily for security considerations, clearly such considerations were relevant in regard to the dispute over Nagorno Karabagh where it was the expectation of the Armenian side that Russia would not allow any future war between Armenia and Azerbaijan by diplomatic channels, by supplying the necessary armament to Armenia and by supporting

8 Civilnet. "Armenia Squanders European Integration Processes." CIVILNET, 3 Sept. 2013, www.civilnet.am/en/news/390463/armenia-squanders-european-integration-processes/, Accessed 19 Feb. 2026.

9 Statements by Boris Navasardyan, National Facilitator of the EaP CSF Armenian National Platform, <https://tert.am/en/news/2013/10/29/navasardyan/904906>; <https://news.am/eng/print/news/242206.html>.

the Armenian side in case Azerbaijan nevertheless commences war. However, the subsequent developments, particularly the full-scale offensive of Azerbaijan on Nagorno Karabagh in September 2020 demonstrated that Russia was not in the least interested in supporting Armenia in this conflict¹⁰. The Russian side essentially said that they would be ready to provide support to Armenia only if the military operations unfolded in the territory of Armenia. However, when the Azerbaijani military operations did unfold in the Eastern and Southern regions of Armenia, including in Gegharkunik, Vayots Dzor and Syunik in 2021-2022, the Russian response became even more ironic as they merely expressed concern in connection with the "tension on the border between Armenia and Azerbaijan".¹¹

After the 44-day war started by Azerbaijan against the Nagorno Karabagh, a series of military attacks on the Armenian territory proper in 2021-2022 and the forcible displacement of over 115 000 Armenians from Nagorno Karabagh after its lengthy blockade resulting in humanitarian crisis, the EU declared about its intention for stronger support to Armenia. The Armenian society, in its turn, entered a phase of after-shock reflection and rethinking, which also involved reassessment of the role of Armenia's partners, including its "strategic" partner Russia in strengthening Armenia's sovereignty, territorial integrity, and democracy.

An important role in articulating the aspirations of the Armenian people towards stronger EU integration, including EU membership played the Law on Launching the Process of Armenia's Accession to the EU¹², which united Armenia's democratic civil society and political forces, including in the Government in declaring its unequivocal support for Armenia's European future. This Law and the country's subsequent democratic headway have already resulted in Armenia being regarded by many actors within the EU within the trio of candidate countries, despite the fact that Armenia is not a candidate country. A lot will depend on the political maturity of the local actors and the creativity of the EU in translating the declared intentions into concrete actions and efforts towards the desired end result.

10 Response of the MFA of the Russian Federation to the letter by the Prime Minister of Armenia, Nikol Pashinyan, dated 31 October, 2020, <https://a1.plus.am/ru/article/384094>

11 Statement of the Russian MFA, dated 13.09.2022, https://azerbaijan.mid.ru/ru/news/zayavlenie_mid_rossii_v_svyazi_s_eskalatsiyey_napryazhennosti_mezhdu_azerbaydzhanom_i_armeniye/

12 See more about the Parliamentary discussion at http://www.parliament.am/news.php?cat_id=2&NewsID=21729&year=2025&month=02&day=11&lang=eng

The Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement

Provisional application of the Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement (CEPA) started in June 2018, while it fully entered into force on 1 March 2021, following a ratification process by Armenia and EU Member States. It constitutes the legal basis for present-day EU-Armenia partnership, having replaced the previous Partnership and Cooperation Agreement in force since 1999. CEPA is declared to be ‘a reform generating tool’ for Armenia,¹³ a significant basis for strengthening EU-Armenia Partnership and driving Armenia’s progress and impacting the lives of the Armenian citizens¹⁴, not only a framework agreement between two partners, but first and foremost a catalyst for turning Armenia into a true democracy and leading it towards EU membership¹⁵.

It is an agreement without a time-limit aimed to strengthen EU-Armenia cooperation, foster democratic principles, economic growth and alignment with international, including EU standards. It encompasses a number of reform areas, including justice, migration, transport, energy, environment, climate, consumer protection, health, trade, education, information society, employment, etc. It envisages approximation to around 250 EU directives, regulations or other EU legal acts until 2029.

The following bodies form the supervisory and monitoring institutional framework of CEPA:

1. The Partnership Council comprises representatives from the EU and Armenia at ministerial level. The Council is the governing body of CEPA, which meets at regular intervals to review CEPA implementation on the basis of Annual Implementation Report and relevant reports from the Partnership Committee. It is headed by the EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy and the Minister of Foreign Affairs of Armenia.

2. The Partnership Committee comprises representatives of the parties at senior official level. It assists the Partnership Council in the exercise of its mandate. It meets at least once a year and supervises various **sub-committees and other bodies** (those established by the Partnership Council as necessary in specific areas tasked with CEPA implementation functions), which are primarily focused on monitoring and reporting on sectoral issues.

¹³ Prime Minister Nikol Pashinyan’s address to the Foreign Affairs Committee of the European Parliament, 04.03.2019, <https://www.primeminister.am/en/press-release/item/2019/03/04/Nikol-Pashinyan-Speech/>

¹⁴ Deputy PM Grigoryan’s address on the occasion of the 7th anniversary of the signing of CEPA, 22 November 2024, <https://www.gov.am/en/news/item/10600/>

¹⁵ 6th Declaration of the EU-Armenia Civil Society Platform, 9 April 2025, <https://eu-armenia.am/english/f/6th-joint-declaration-of-eu-am-civil-society-platform>

3. The Parliamentary Partnership Committee is a body established by both the European and Armenian Parliaments, which comprises MPs both from the ruling and opposition parties and meets at regular intervals to exchange views on different aspects of CEPA and EU-Armenia relations and to make recommendations thereon to the Partnership Council¹⁶.

4. The EU-Armenia Civil Society Platform comprises representatives from both EU and Armenian civil society organisations, including NGOs, trade unions and employers’ organisations. It is established under CEPA with a view to meeting and exchanging views on the progress of implementation of CEPA. It has been operational since 2023, meeting twice a year¹⁷ and publishing recommendations, advisory opinions and reports on the progress of CEPA implementation and other aspects of EU-Armenia cooperation¹⁸.

5. Internally, the Government of Armenia has established an **Interagency Commission chaired by the Deputy Prime Minister to coordinate CEPA implementation** in line with its roadmap. The current roadmap for CEPA implementation includes 405 measures across more than 20 sectors and consists of 2 annexes¹⁹. A new Roadmap has been drafted by the Government of Armenia in response to the recommendation of the EU-Armenia Civil Society Platform, which is yet to be endorsed and presented to the stakeholders and the public.

The implementation requirements of the CEPA presume cooperation between the two sides in regard to the development, modernization and reform of various sectors. In some cases, this cooperation is focused on alignment with international standards and conventions – such as those of the International Labour Organisation (ILO), the World Trade Organisation (WTO) and the World Health Organisation (WHO). At a deeper level, the Agreement requires approximation with EU acquis in eight key sectors, which are transport, energy (including cooperation in nuclear safety), environment, climate action, consumer protection, information society, labour and health at workplace, as well as anti-fraud, seen as priority fields for approximation to EU law and policy over set periods, mostly ranging from 1 to 8 years, with the latest deadline being 2026 in five key sectors. In three sectors (Information Society, Employment, Social Policy and Equal Opportunities as well as Climate) the maximum deadlines are 2026, 2028 and 2029 respectively.

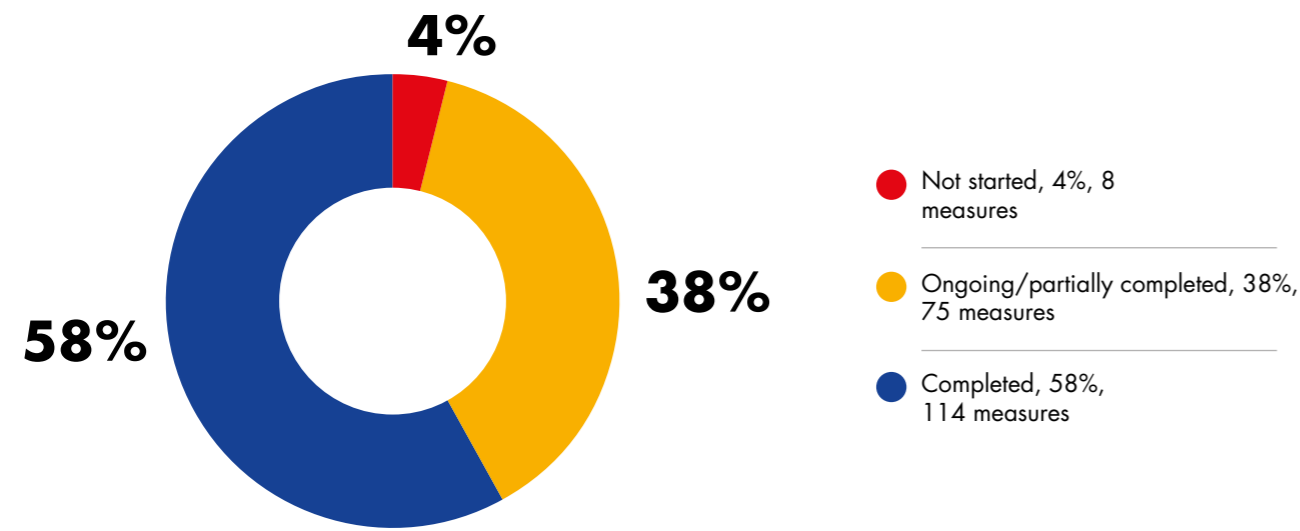
¹⁶ See for example, the Final Statement of the EU-Armenia Parliamentary Partnership Committee, dated 25.02.2025 at https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/293361/Final-Statement-and-Recommendations_4th-EU-Armenia-PPC_20250225.pdf

¹⁷ See the Declarations and Statements of EU-Armenia Civil Society Platform since 2023 at <https://eu-armenia.am/english>

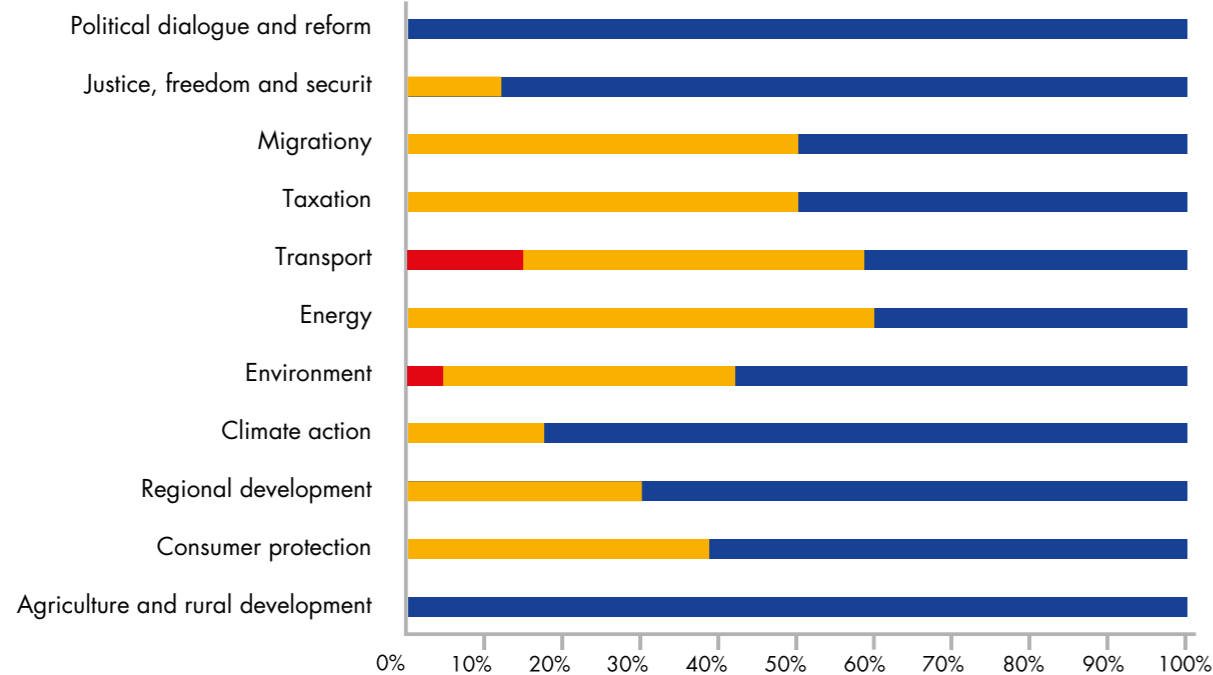
¹⁸ See the Reports of the EU-Armenia Civil Society Platform since 2023 at <https://eu-armenia.am/%D5%A6%D5%A5%D5%AF%D5%B8%D6%82%D5%B5%D6%81%D5%B6%D5%A5%D6%80#18ad5a83-e59b-4de3-a768-451c513c7c7b>

¹⁹ See the Prime Minister’s decision no 666-L dated 1 June 2019 and the Prime Minister’s decision no 587-L dated 31 May 2021, at (<https://www.arlis.am/hy/acts/153164>).

According to the Government by the end of 2024, of the 197 measures included in the **1st Annex of the CEPA Implementation Roadmap** (with deadlines until 2024), 58% of measures are completed/implemented (114 measures) and implementation of 4% of measures (8 measures) has not yet started. This leaves us with 38% of measures (75 measures) in the process of implementation. The highest number of implemented measures is reported in the environmental sector (113 in total, with 65 already implemented, 27 ongoing, 17 partially completed and 4 not yet started), followed by transport (of 29 measures 12 implemented, 11 ongoing, 2 partially completed and 4 not yet started), energy (of 14 measures 6 implemented and 8 ongoing) and consumer protection (of 13 measures 8 implemented and 5 ongoing).

PROGRESS PER AREA IN %

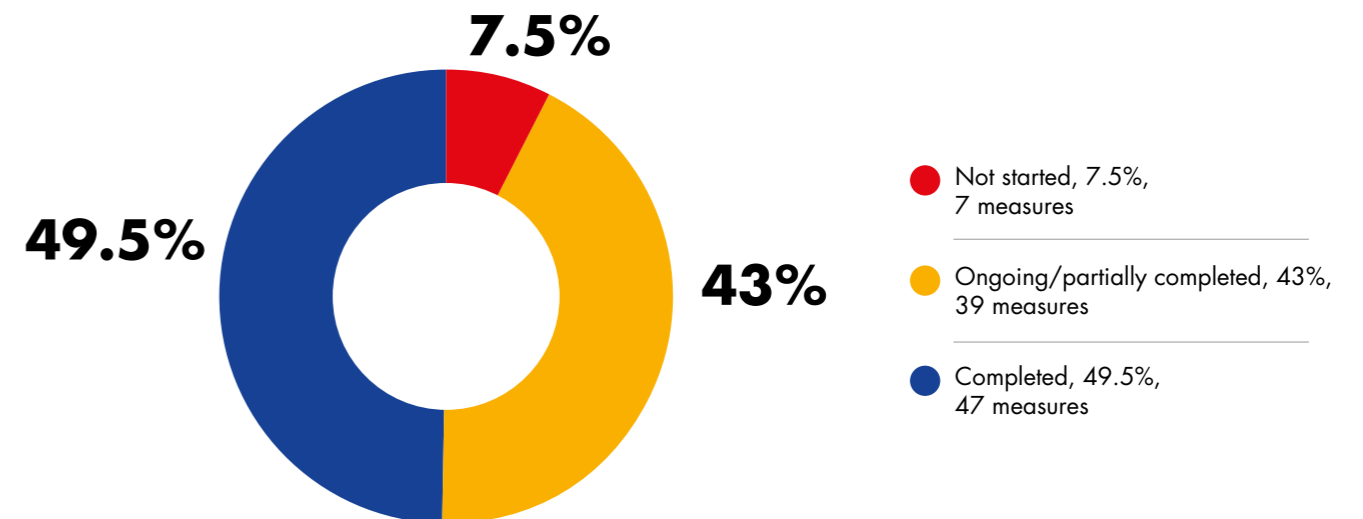

Implementation of measures is reported to be fully completed in two areas; political dialogue (4 completed measures) and agriculture (1 measure). Migration (1 implemented and 1 ongoing measure) and regional development (2 implemented and 1 ongoing measure) is also reported as areas where significant progress has been achieved given that the ongoing measures are of continuous nature. The measures in the area of justice, freedom and security and climate action, are also reported to be completed by 88%.

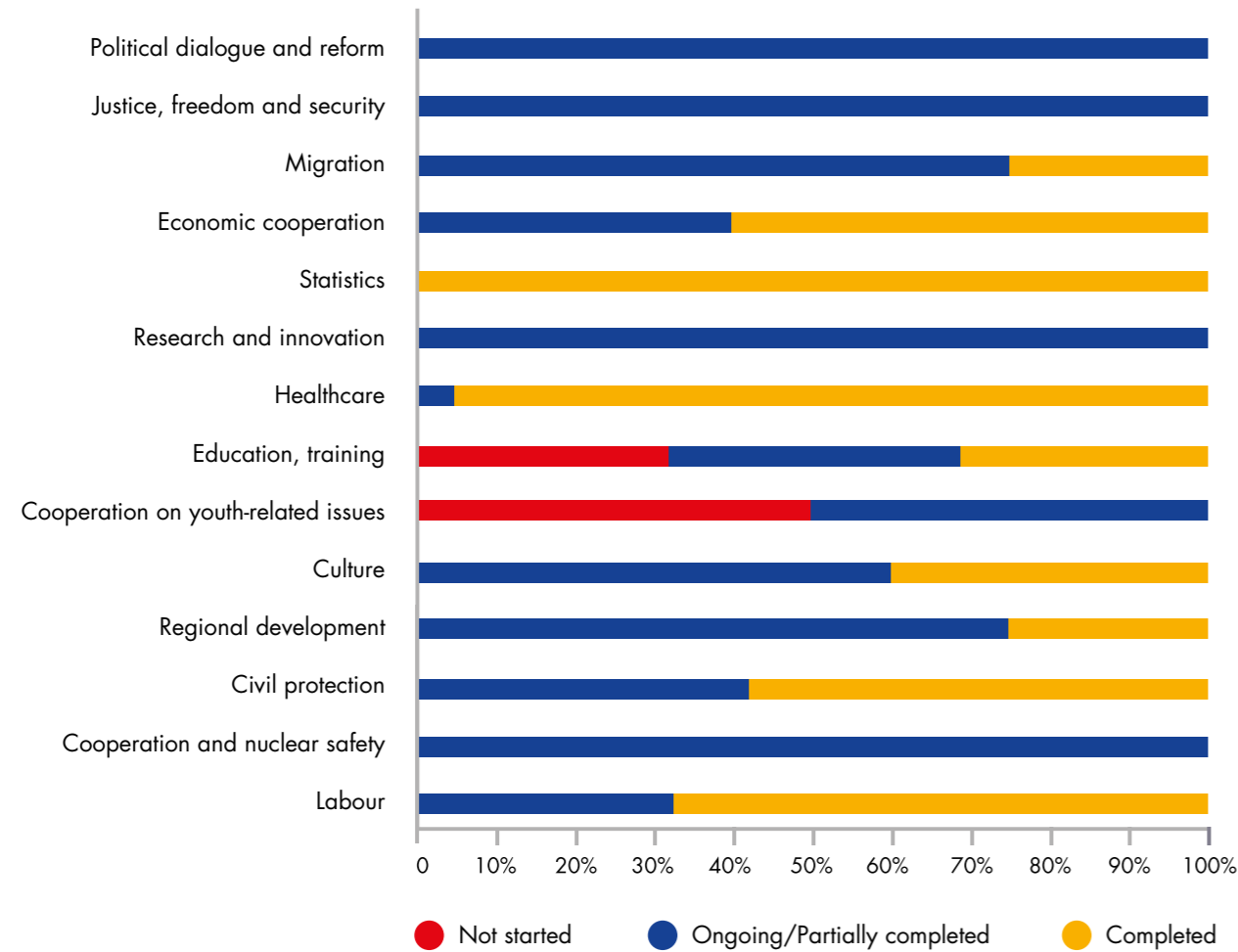
Annex 2 of the CEPA Implementation Roadmap includes 93 measures with deadlines set until the end of 2024. 49.5% of the measures (47 in total) are reported to be completed or implemented, 43 % (39 measures) are ongoing or partially completed and 7.5 % (7 measures) not yet started.

The highest number of implemented measures under Annex 2 relate to the statistics sector with 10 measures, covering 100% of the Roadmap Implementation in that area. This is followed by the healthcare sector with 18 measures, representing 95% of all healthcare-related actions (out of overall 19 measures). The education, training and youth sector follows with 5 measures implemented, accounting for 33 of its Roadmap field measures.

Implementation is reported to be fully completed in the statistics sector, followed by healthcare with 95% completion. Other implementation rates include: employment, social policy and equal opportunities – 67% (2 out of 3 measures completed), economic cooperation – 60% (3 out of 5 measures completed), civil protection – 57% (4 out of 7 measures completed) and culture – 40% (2 out of 5 measures completed). In contrast, within the education and training sector 67% of the measures (10 out of 15) are either ongoing (5 measures) or not yet started (5 measures), while only 33 % (5 out of 15) are reported to have been implemented.

PROGRESS PER AREA IN %

All 4 measures in the area of research, technological development and innovation are reported to be ongoing.

As for youth-related cooperation, 50% of the measures (2 measures) have not yet been started, while the remaining 50 % (2 measures) are in the ongoing phase. In the area of Regional Development, Cross-Border and Regional-Level Cooperation, 3 measures (75%) are ongoing, while only one measure has been implemented.

In the area of Nuclear Safety, 3 measures are reported as ongoing, all with deadlines set by 2024. Regarding Political Dialogue and Reform and Cooperation in the Field of Foreign and Security Policy, a total of 4 measures are reported as ongoing, of which three are of a continuous nature. In the field of Justice, Freedom and Security, 2 ongoing measures are reported, including 1 of continuous nature.

The Armenian Government had reported of its intention to publish a comprehensive report on CEPA implementation at the beginning of 2025. Only following the publication of this report will it be possible to conduct an in-depth monitoring of CEPA implementation to verify whether

the reported quantitative implementation rates as well as the quality of their implementation can be assessed as adequate.

As regards the civil society assessment of the progress of implementation of the CEPA, it should be noted that by the time the Platform was established in 2022, the two annexes of the government's roadmap had already been adopted and it will be accurate to maintain that both lacked a comprehensive approach. Both were adopted in a process led by the second Minister of Justice after quite harsh criticism levelled at his predecessor for lack of speed in adopting the CEPA roadmap. The first annex was adopted in the summer of 2019 without insufficient level of consultation with civil society. As regards the second annex, while it was circulated among civil society organisations in writing, no meeting was convened to discuss any of the proposed actions and the timing of this process coincided with the end of the war in 2020 with the defeat of the Armenian side and the civil society's struggle for the release of the Armenian POWs, Azerbaijan's continued offensive and the political unrest of the beginning of 2021.

However, since 2023 the Armenian civil society organisations led by the EU-Armenia Civil Society Platform have stressed the need for comprehensively updating of the roadmap for implementation of the CEPA without which it will not be possible to comprehensively monitor the CEPA implementation²⁰. In parallel to such demands the Platform mobilized broader civil society into monitoring CEPA implementation in selected areas prioritised by civil society. In 2022-2025 the Platform monitored the progress of CEPA-driven reforms in the area of consolidation of democracy, the rule of law, the fight against corruption, the human right protection, including labour rights, education, visa liberalization the SME development, etc. However, due to insufficient funding it was not possible for the Platform to conduct a full-scale monitoring exercise of the implementation by the Armenian authorities of their commitments under the CEPA. There was also a difference in what civil society perceived as the Government's obligations under CEPA and the perception of the Government of such. The Platform is hopeful that the updated roadmap will bring uniformity to these perceptions.

According to the Government, the process of updating the CEPA implementation roadmap was completed in December 2025. Although no dedicated meetings had been convened to discuss the draft roadmap with civil society, 2 representatives from the EU-Armenia Civil Society Platform and the National Platform of the Eastern Partnership Civil Society Platform were invited to the concluding discussion of the draft roadmap by the Interagency Commission presided over by Deputy Prime Minister Mher Grigoryan in October 2025. The Government assures that the updating process took note of the recommendations of the EU-Armenia Civil Society Platform made in its advisory opinions and reports in the period of 2023-2025. The roadmap is to be published in March 2026.

²⁰ See the 2023 Annual Report of the EU-Armenia Civil Society Platform at <https://eu-armenia.am/%D5%A6%D5%A5%D5%AF%D5%B8%D6%82%D5%B5%D6%81%D5%B6%D5%A5%D6%80>

Apart from the issue of outdated roadmap, there is the issue of insufficient institutional memory, capacity and expertise in government structures. There were no departments for EU integration in line ministries until the end of 2025 when a new European Integration Department was created in the Ministry of Foreign Affairs.²¹ There is an intention to create a similar one in the Ministry of Justice although lack of the European Integration Department is not the only problem faced by the latter ministry. This Ministry has seen 5 Ministers after the Velvet Revolution of 2018, which hampered continuity of effort also when it comes to CEPA implementation. In the meantime, this Ministry has an important function of drafting the main bulk of CEPA-driven reform legislation and sub-legislation, including the previous and the updated roadmap. In addition to this, the Office of the Deputy Prime Minister is also understaffed and lacks sufficient legal capacity, while the Deputy Prime Minister is assigned the coordination of a number of areas, including the implementation of the commitments assumed in the framework of both the Eurasian Economic Union and the CEPA.

The European Union has undertaken to provide expert support through dedicated projects²². However, such support has so far been of insufficient efficiency compared to the needs of both the Government and the civil society.

A New Impetus for Closer EU-Armenia Partnership

Following the forcible displacement of over 115 000 ethnic Armenians from Nagorno Karabagh as a result of a full-scale Azerbaijani military attack on 19 September 2023 (after a year-long blockade of the Lachin corridor, the only land route connecting Armenia with Nagorno Karabagh), Armenia's Prime Minister Nikol Pashinyan was invited to participate in the European Political Community Meeting on 5 October 2023. In the margins of the meeting, the President of the European Commission and the Prime Minister of Armenia expressed their determination to strengthen economic ties and unfold the full potential of EU-Armenia partnership, as reflected in the CEPA²³.

Following this, on 17 October 2023, Prime Minister Nikol Pashinyan delivered an address to the European Parliament, stating that "the Republic of Armenia is ready to be closer to the European Union, as much as the European Union considers it possible."²⁴

²¹ It was only in October 2025 that a European Integration Department was established in the Armenian MFA, <https://armenpress.am/en/article/1231438>

²² EUDIGITOOL, Digital communication tool for EU projects in Armenia (v4.1), accessed February 19, 2026, [https://am.eudigitool.eu/login_\(am.eudigitool.eu\)](https://am.eudigitool.eu/login_(am.eudigitool.eu))

²³ See the Joint Statement of Nikol Pashinyan and Ursula von der Leyen, 05.10.2023 at <https://www.primeminister.am/en/press-release/item/2023/10/05/Nikol-Pashinyan-Statement/>

²⁴ See Prime Minister Nikol Pashinyan's speech at the European Parliament at <https://www.primeminister.am/en/statements-and-messages/item/2023/10/17/Nikol-Pashinyan-Speech/>

This was essentially the start of the Pashinyan's Administration 'balancing' or 'multi-vector' foreign policy approach resulting from Armenia's disillusionment with Russia in the light of Russia's refusal to condemn the Azerbaijani invasion of Armenia proper in September 2022 and especially to execute its peace-keeping mandate in Nagorno Karabagh in September 2023 resulting in the forcible displacement of over 115 000 Armenians from their homeland. This essentially meant the start of a process of securing Armenia's sovereignty, territorial integrity and economic growth by diversifying partnerships away from exclusive reliance on Russia. This policy involved deepening ties with the US, EU, Iran, India and China, while simultaneously exerting significant efforts in normalizing relations with Azerbaijan and Turkey through direct negotiations.

The exchanges with the EU were followed by the decision of 13 November 2023 of the Foreign Affairs Council to:

1. Strengthen the civilian EU Mission in Armenia (EUMA) under the common security and defence policy (CSDP) with more observers and patrols, including in sensitive areas,
2. Look into the possibility of providing non-lethal support to Armenia under the European Peace Facility (EPF);
3. Start exploring possibilities of launching a visa liberalization dialogue, and
4. Identify further support measures by means of Commission services-EEAS joint fact-finding mission.

Following this agreement, all of the above-mentioned intentions were brought to life.

EU Mission in Armenia

The EU Mission in Armenia (EUMA) was launched by the decision of the EU Foreign Affairs Council on 20 February 2023²⁵ in response to an official request by the Armenian authorities to deploy an EU civilian mission on the ground, following the successful experience of the EU Monitoring Capacity (EUMCAP) deployed previously on the Armenian side of the Armenia-Azerbaijan border between 20 October 2022 and 19 December 2022.

The European Council extended the Mission's first two-year mandate on 30 January 2025 for another two years from 20 February 2025 until 19 February 2027. EUMA's second mandate

²⁵ See more at: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2023/386/oj/eng>

involves up to 225 personnel, including 166 international and 50 local staff. EUMA observers and civilian experts are deployed from 25 EU Member States and Canada.

EUMA is deployed and operating within the internationally recognized territory of Armenia on the Armenian side of the international border with Azerbaijan with its headquarters in Yeghegnadzor, six Forward Operating Bases in Yeghegnadzor, Jermuk, Martuni, Kapan, Goris and Ijevan, as well as a liaison office in Yerevan²⁶.

The deployment of the EUMA civilian mission along the Armenian border with Azerbaijan is of extreme importance. Not only did it succeed in preventing Azerbaijani attacks on the Armenian territory in the period of its mandate but it also signaled to the outer world stronger support to Armenia on the part of the European Union and essentially stronger European presence in Armenia. Despite being a civilian mission, EUMA seriously curtailed Azerbaijan's appetite for further creeping conquest of Armenia out of concern that EUMA would provide an objective assessment of the situation to the outer world and it would no longer be possible for Azerbaijan to easily find non-existent excuses for further attacks on Armenia. Hence, the explanation for the Azerbaijani President Ilham Aliiev's discontent and verbal attacks on EUMA²⁷. This also explains why Azerbaijan tries to get over of the EUMA by including a pre-condition on the non-deployment of third-party forces along the borders in the Peace Agreement²⁸. It remains to be seen how this clause will actually be interpreted and whether a leeway will be found to continue EUMA's presence in Armenia.

European Peace Facility

On 22 July 2024, the European Council adopted the first ever assistance measure in support of the armed forces of Armenia worth 10 mln Euro under the European Peace Facility (EPF). The reported aim of the assistance measure – a fully-fledged deployable tent camp for battalion-sized unit - was to enhance the logistical capacities of the armed forces, to contribute to improved protection of civilians in crises and emergencies, and to enhance the resilience of the country and interoperability of its armed forces in case of their future possible participation in international military missions and operations.

On 29 January 2026, the European Council adopted the second assistance measure to Armenia worth 20 mln Euro under the European Peace Facility²⁹. The assistance measure is granted

²⁶ Press and information team of EUMA, "About European Union Mission in Armenia," European External Action Service (EU Mission in Armenia), January 7, 2026, accessed February 19, 2026, https://www.eeas.europa.eu/euma/about-european-union-mission-armenia_en?s=410283

²⁷ Ilham Aliiev accuses EUMA of spying, <https://mediamax.am/en/news/foreignpolicy/57211>

²⁸ Article VII of the Initialled Peace Agreement, <https://www.mfa.am/en/press-releases/2025/08/11/Initialled%20Arm-Az%20Peace%20Agreement%20text/13394>

²⁹ Press and information team of the Delegation to Armenia, "European Peace Facility: Council adopts the second bilateral assistance measure in support of Armenia," Delegation of the European Union to Armenia (European External Action Service), January 29, 2026, accessed February 19, 2026, https://www.eeas.europa.eu/delegations/armenia/european-peace-facility-council-adopts-second-bilateral-assistance-measure-support-armenia_en

to enhance the logistical capacities of the Armenian armed forces with a focus on protecting civilians in crisis and emergency situations and to accelerate the interoperability of the armed forces. It is assessed as a further step in the direction of closer cooperation between Armenia and EU with a view to further supporting Armenia's resilience, which contributes to stability, peace and security in the region³⁰.

The granting of the EPF assistance measures twice in 2024, other than being what is officially described, is yet another signal of EU standing with Armenia shoulder to shoulder and messaging to the outer world stronger support to Armenia's policy of diversification of its policies, including in the area of defence and security.

The Law on Launching the Process of Armenia's Accession to EU

The democratic forces within the Armenian civil society and pro-western political parties³¹ have since 2022 promoted closer EU integration, including EU membership agenda within various formats. An important achievement following such efforts was the successful launch of the popular legislative initiative on tabling the Law on the Launch of the Process of the Republic of Armenia Accession to the European Union (popularly referred to as the Eurovote initiative).³² The participants of the initiative (51 members) officially declared about their intention to start the legislative initiative on 23 July 2024. The draft law consisted of a preamble stating that the goal of the Republic of Armenia in adopting the Law is to develop democratic institutions, increase the society's prosperity, strengthen the security, resilience and rule of law within the State and the main body declaring the launch of the process of accession of the Republic of Armenia to the European Union³³. The actual process of collection of signatures started on 16 September 2024. Under Armenian Constitution³⁴, the initiative had to collect 50 000 citizen signatures within 2 months to be able to put forward a legislative initiative to the Parliament. Within a little more than a month, the Initiative successfully collected around 60 000 signatures³⁵, which were then submitted to the Central Electoral Commission for authenticity check. Following the successful passing of the authenticity check, at the beginning of 2025, the Government of Armenia approved the legislative initiative, which was subsequently adopted by the Armenian

³⁰ Kaja Kallas, EU's High Representative for Foreign Affairs and Security Policy on the new EPF assistance measure, https://www.eeas.europa.eu/delegations/armenia/european-peace-facility-council-adopts-second-bilateral-assistance-measure-support-armenia_en

³¹ The civil society within the two European platforms – the EU-Armenia Civil Society Platform and the Armenian Platform of the Eastern Partnership Civil Society Forum – joined with the pro-western Rally for the Republic Party, the Republic Party and Armenia's European Party to launch the process of collecting 50 000 signatures to table the law to the Parliament.

³² See live recording of the launch https://www.youtube.com/watch?v=9yDZQMS_R5g, from 31.10 to 33.26 minutes.

³³ See the Law at <https://www.arlis.am/hy/acts/205203>

³⁴ RA Constitution, Article 109, para 6, at <https://www.arlis.am/hy/acts/102510>

³⁵ "Eurovote" signatures were identified," YouTube video, accessed February 19, 2026, <https://www.youtube.com/watch?v=JVxjQ7YBXbU>

National Assembly on 26 March 2025³⁶ and entered into force following its endorsement by the President of Armenia on 4 April 2025.

It is truly impossible to underestimate the role of the Eurovote initiative. First, it was the first successful popular initiative since the adoption of 2015 Constitutional amendments bestowing such a power on the Armenian Citizens. Second, it was an important step to further raise awareness of the Armenian citizens of the role of the EU as an important global actor considering that in the course of the Eurovote campaign different members of the initiative visited different regions of Armenia and spoke to the general public of Armenia-EU partnership, of the positive achievements of the EU globally and for Armenia, of the idea of Europe, of all the positive political and economic benefits that EU membership allows, etc. This clearly made a positive impact on the general public as reflected in the results of the IRI 2024 autumn polls, with 59% of the respondents stating that they would vote for EU membership if asked. It also showed the actors within the EU that Armenia truly aspires to deepen its partnership with EU including through readiness for EU membership. Finally, it allowed the ruling Civic Contract party to clearly consolidate the pro-European voices within the ruling party in response to the calls of the Armenian citizens by showing a clear case of democracy in action.

The Visa Liberalisation Dialogue

Background

Paragraph 2 of Article 15 of CEPA included ‘the opening of a visa-liberalisation dialogue provided that conditions for well-managed and secure mobility are in place’³⁷. However, it was only towards the end of 2024 that the visa liberalization dialogue was opened. Considering that CEPA provisionally entered into force at the beginning of 2018, it essentially took Armenia more than 6 years to achieve the start of the visa liberalization dialogue

Armenia has had a Visa Facilitation Agreement with EU since 2012, which stipulates a number of positive changes for issuing short-stay Schengen visas to the Armenian nationals, such as unified and simplified list of application documents, reduction of visa fees, issuance of long-stay multiple-entry visas for certain categories of Armenian nationals and shorter processing times³⁸. However, in practice in a number of cases Armenian nationals face difficulties in receiving visas due to severe backlogs of applications in consular services and long waiting lists which makes

³⁶ Armine Gevorgyan, “Process of Armenia’s Accession to the EU is Launched: the NA adopted Eurovote Initiative” Public Radio of Armenia, March 26, 2025, <https://hy.armradio.am/archives/641885>, accessed February 19, 2026.

³⁷ Comprehensive and Enhanced Partnership Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and Their Member States, of the One Part, and the Republic of Armenia, of the Other Part (PDF), Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, accessed February 19, 2026, https://www.mfa.am/filemanager/eu/CEPA_ENG_1.pdf

³⁸ Agreement between the European Union and the Republic of Armenia on the Facilitation of the Issuance of Visas (PDF), signed December 17, 2012, Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Armenia, accessed February 19, 2026, https://www.mfa.am/filemanager/Statics/EU_AM_VFA_am.pdf

them resort to third-party organisations for assistance in getting visa appointments rendering some of the prescribed privileges of the Agreement illusory. This makes visa liberalization a long-term expectation of both the Armenian authorities and the public, which has repeatedly been raised in front of EU institutions in the past 7 years.

On 22 July 2024, the EU Foreign Affairs Council welcomed “the intention of the Commission to launch a visa liberalisation dialogue with Armenia.” The VLD was launched on 9 September 2024 with a view to supporting Armenia in achieving a visa-free regime for short-stays (less than 90 days in any 180-day period) with the EU. The Visa Liberalisation Dialogue was built on the reported successful implementation of the EU-Armenia Visa Facilitation and Readmission Agreements. At present, all EU citizens are exempt from visa requirement when entering Armenia.

It is agreed between the two parties that they will work closely towards effective and efficient visa liberalization dialogue, which will be merit-based and last as long as necessary to meet all the relevant benchmarks before the final decision on visa liberalization is taken by the European Council and the European Parliament. The process will also be supported through the Resilience and Growth Plan for Armenia 2024-2027.

The Visa Liberalisation Action Plan (VLAP) was handed over by the European Commission to the Armenian authorities on 5 November 2025³⁹ at a record speed following the successful launch of the process of EU accession for Armenia by a special law (See Section 5 above) with the EU side commending Armenia for having progressed along this path faster than any other country⁴⁰. The VLAP is tailor-made and identifies all the measures that need to be implemented and the requirements to be met by Armenia. The four blocks around which the measures in the action plan are developed include:

1. Document security, including biometrics;

2. Integrated border management, migration management, asylum;

3. Public order and security and

4. External Relations and fundamental rights.

The Commission reserves the right to propose a review and re-adaptation of the Action Plan in case of a substantial change of the country situation.

³⁹ Directorate-General for Migration and Home Affairs, “Commission presents Action Plan on Visa Liberalisation with Armenia,” Migration and Home Affairs (European Commission), November 5, 2025, accessed February 19, 2026, https://home-affairs.ec.europa.eu/news/commission-presents-action-plan-visa-liberalisation-armenia-2025-11-05_en

⁴⁰ Johannes Luchner, the Deputy Director-General at the Directorate-General for Migration and Home Affairs of the European Commission, <https://www.1lurer.am/en/2025/11/05/Armenia-has-passed-this-path-the-fastest-EU-official-on-visa-liberalization-process/1410483>

The VLAP contains two tiers of benchmarks to be assessed progressively: 1. Preliminary benchmarks concerning the policy framework (legislation and planning) and 2. More Specific benchmarks (effective and sustainable implementation of relevant measures). The fulfillment of each set of benchmarks will be assessed through on-site evaluations involving experts from EU Member States, which will be summarized in Commission reports to be submitted to the European Parliament. The Armenian authorities are to provide detailed information, including relevant statistical data and financial plans to support the implementation of the VLAP in a sustainable manner.

The Joint Committee monitoring the implementation of the EU-Armenia Joint Readmission Agreement will continue its monitoring efforts, as will the Joint Committee monitoring the implementation of the EU-Armenia Visa Facilitation Agreement with increased attention to tackling the risks of fraud in respect of supporting documentation. Other performance indicators, including the visa refusal rate in Armenia, the number of Armenian citizens refused entry at the EU's external border or apprehended illegally staying in the EU, the number of return decisions and the number of returns to Armenia, the number of asylum applications in the EU from Armenian citizens, etc. will also be continuously monitored by the Commission, as will the possible migratory and security impacts on the EU of future visa liberalization for Armenia. Armenia and EU will have to address such identified security impacts in the course of VLAP implementation.

In the framework of the initial assessment of possible impacts of a future visa liberalization the VLAP reflects certain figures. In particular, the visa refusal rate was assessed unchanged between 2019 and 2023 (13.16% in 2019 and 13.2 % in 2023), with the overall number of visas increased by 36%. The data from 2024 demonstrate that the refusal rate decreased insignificantly (12.4%), whereas the number of visa applications increased from 80.356 to 100.352 in 2024. Note was also made of the increased number of multiple entry visas for frequent bona fide Armenian travellers. The number of Armenian citizens apprehended irregularly staying in the EU has been fluctuating in recent years but remained quite stable, going from 2 150 in 2019 to 2 295 in 2023. The number of Armenian asylum seekers in the EU has also slightly increased from 4 655 in 2019 to 5 125 in 2024 (6 110 in 2023). (Eurostat data).

The Elements of the Visa Liberalisation Action Plan⁴¹

The Visa Liberalisation Action Plan (VLAP), while tailored to the specific nature of EU–Armenia ongoing cooperation, broadly corresponds to the frameworks previously applied to other EaP countries (Georgia, Ukraine and Moldova) who sought and achieved visa-free travel to the European Union. The Action Plan sets out a comprehensive reform agenda across a number of interrelated policy areas, including document security (notably the introduction of biometric

⁴¹ Directorate-General for Migration and Home Affairs, "Action Plan on Visa Liberalisation with Armenia," Migration and Home Affairs (European Commission), November 5, 2025, accessed February 19, 2026, https://home-affairs.ec.europa.eu/action-plan-visa-liberalisation-armenia_en

passports), integrated border management, migration and mobility governance, the protection of personal data, rule of law and anti-corruption safeguards, secure movement of persons, and the protection of fundamental rights.

While comparisons with other countries may offer indicative timeframes, each visa liberalisation process remains context-specific. The pace and success of implementation depend primarily on the capacity and efficiency of national institutions, the scale and depth of the required reforms, and the level of political commitment and societal ownership. In this regard, the technical process is led by the European Commission, but EU Member States will play a decisive role in assessing progress and determining outcomes. Consequently, reforms must be not only formally adopted through legislation, but also effectively and sustainably implemented in practice.

The overall timeframe for achieving visa-free travel will therefore be determined by the speed, quality and consistency with which Armenian Government implements the Action Plan. Of particular importance is national ownership of the reform process, which will directly affect both the credibility and durability of outcomes. Notably, the quality of dialogue between the EU and Armenia is currently assessed as being at a very high level, with strong interest, commitment and technical competence demonstrated by Armenian institutions in advancing the required reforms.

It is expected that the EU Member States will closely scrutinise the substance and effectiveness of implementation. However, once reforms are credibly completed, there is strong political momentum and commitment on the EU side to move towards a visa-free regime. This process is expected to play a significant role in strengthening people-to-people contacts and deepening ties between Armenian citizens and EU Member State nationals.

Importantly, the VLAP should be understood not merely as a technical pathway towards visa-free travel, but as a broader reform instrument. The measures envisaged will contribute to strengthening the rule of law in Armenia, enhancing the security and integrity of travel documents through biometric systems, improving border and migration management, and reinforcing the protection of personal data, an essential principle shared within both the European Union and the Council of Europe, of which Armenia is a member. Taken together, these reforms aim to ensure safer and more secure mobility, while supporting Armenia's broader institutional development and alignment with European standards.

The process on the Armenian side is led by Armenia's current Minister of the Interior, Arpine Sargsyan who is generally assessed as one of the high-level public officials having a strong grasp of the relevant EU standards required for the country's successful transition to the visa free regime. The key actions in 2026 include initiating the launch of the new biometric passports, strengthening of legislative regulations and EU expert assessments of the progress achieved. A French-led consortium has already been selected to effectuate the commitments with regard to the production of new biometric passports. The plan is also to start the implementation of the new Law on the State Population Register adopted in July 2025 and strengthening of the border management system in 2026.

The Strategic Agenda for EU-Armenia Partnership

Background

On 26-27 October 2023, immediately in the aftermath of the large-scale military attack by Azerbaijan on the Nagorno Karabagh following a year-long blockade of the Lachin corridor, which resulted in the forcible displacement of over 115 000 Armenians from Nagorno Karabagh, the European Council invited the High Representative and the Commission to present options on how best to strengthen EU-Armenia relations in all their dimensions.

Much effort has been put into materializing this promise to support Armenia made by the EU in October 2023. One of the important steps along this route was the high-level Armenia-EU-US joint meeting convened in Brussels on 5 April 2024, in which the EU pledged to support Armenia through its Resilience and Growth Plan for Armenia amounting Euro 270 million in grants over the following 4 years to address Armenia's needs in the area of energy, transport, connectivity, businesses, aviation and nuclear safety, trade diversification, etc. The EU leaders also announced the launch of the process on developing a "a new and ambitious Partnership Agenda between the European Union and Armenia."⁴² In his turn, the Armenian Prime Minister stated that despite facing lasting crisis developments, Armenia made significant progress toward ensuring democracy and future efforts to strengthen the resilience of its democratic institutions in Armenia. It is worth to mention, that the given approach from the Armenian Government was anchored on the respect for human rights and fundamental freedoms, which underpin the Armenia-EU cooperation. It was also an important stipulation that reaffirmed Armenia's commitment to advancing justice and public sector reforms to build a stronger, more secure, and advanced country. The trilateral platform also served as a strategic venue for the Armenian Government to present once again the Crossroads of Peace Initiative, which aims to promote connectivity and dialogue with neighbouring countries in the South Caucasus and beyond. In addition, Pashinyan expressed readiness to integrate that initiative with the EU's Global Gateway Strategy, which was an advanced and important move in raising the level of American and EU engagement in the normalisation process with Azerbaijan. Hence, the trilateral meeting format was an important landmark for Armenia both in terms of ensuring EU-US investment in enhancing the country's resilience to the external shocks and also delivering the key geopolitical message – Armenia seeks peace in the region and is open to collaborate with the power centers interested in advancing the peace agenda.

⁴² Press statement by President von der Leyen on Resilience and Growth Plan for Armenia, see at https://enlargement.ec.europa.eu/news/press-statement-president-von-der-leyen-resilience-and-growth-plan-armenia-2024-04-05_en

The Adoption of the Strategic Agenda for EU-Armenia Partnership

The New Strategic Agenda for EU-Armenia Partnership was endorsed on 2 December 2025 by the 6th EU-Armenia Partnership Council chaired by the Foreign Minister of Armenia, Ararat Mirzoyan⁴³. It marked a significant step forward in the deepening of political, economic and sectoral cooperation between the two parties, replacing the 2017 Partnership Priorities.

The Strategic Agenda is designed as a unique response to Armenia's "continued commitment to shared European values and its ambition to deepen integration with the Union", people's aspirations for stronger European integration, with EU taking good note of the Armenian people's European aspirations reflected in the popular legislative initiative on "launching the accession process of the Republic of Armenia to the European Union" on 26 March 2025", which the Armenian Government and Parliament both endorsed. It is equally a response to Armenia's determination to diversify its foreign policy following a clear disillusionment with Russia discussed earlier in this paper. Finally, it is a joint project by Armenia and EU to counter the hybrid warfare and hybrid interference that Armenia has been facing from a number of parties, including Azerbaijan and Russia since the 2018 Velvet Revolution, which exacerbated following Armenia's defeat in the war against the Nagorno Karabagh in 2020. Despite keeping outward appearances of friendly relations with Armenia, Russian leadership has flooded the Armenian authorities with threats of military invasion through Kremlin-linked "experts" and former high-ranking officials to regain its waning influence in Armenia and elsewhere. It is obvious that Kremlin has not been incapable of digesting the support of the Armenian people for the current Prime Minister and its party over the second President Kocharyan in snap parliamentary elections of June 2021.

Having CEPA as its legal basis, the new document covers a large spectrum of areas EU-Armenia bilateral efforts are going to address, including democracy and rule of law, justice reform, human rights, socio-economic development, connectivity, energy security, digital and green transition, economic diversification, and enhanced cooperation in the area of security and defence⁴⁴.

The document envisages a stronger emphasis on connectivity with a view to strengthening transport, digital and energy links between Armenia, the region and the EU. It will enable making of strategic investments under EU's Global Gateway initiative in line with the Joint Communication of the European Commission and the High Representative to the European Parliament and the Council on the EU's strategic approach to the Sea region, dated 28 May 2025, EU support for the Armenian Government's "Crossroads of Peace" initiative and cross-regional connectivity agenda. It is assessed that this will improve regional interconnections, economic resilience and opportunities

⁴³ Joint press statement following the 6th meeting of the EU-Armenia Partnership Council, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/12/03/joint-press-statement-following-the-6th-meeting-of-the-eu-armenia-partnership-council/>

⁴⁴ For more details see: https://enlargement.ec.europa.eu/joint-communication-european-parliament-and-council-european-unions-strategic-approach-black-sea_en

for trade and mobility. In the framework of the new Partnership Agenda stronger support will be directed to the needs and the socio-economic inclusion of the Armenians of Nagorno Karabagh forcibly displaced following Azerbaijan's military operation in September 2023.

The new document replaces the 2018 Partnership Priorities encompassing both **short-term priorities** (to be progressively implemented within 3-4 years) and **medium-term priorities** (to be progressively implemented within 7 years). Following its endorsement by the 6th Partnership Council on 2 December 2025, at present it is fully effective. Clearly, the Strategic Agenda for Partnership enriches the CEPA and cannot contradict the latter, considering that CEPA is an agreement with a higher legal force in view of its adoption following a ratification process by the EU Member States and Armenia. It is to be implemented and monitored by the same set of bodies established to implement and monitor the CEPA. This view is also supported by the fact that the Strategic Agenda can be amended by the Partnership Council, which is one of the bodies established by CEPA. It also mentions monitoring by civil society, including the EU-Armenia Civil Society Platform.

The Guiding Principles of the Strategic Agenda

The Strategic Agenda by its virtue and nature is a landmark document, which will be majorly shaping the partnership between Armenia and the EU over the course of next years. The following are the **guiding principles** of the implementation of the Strategic Agenda for EU-Armenia Partnership:

1. Action taken through the Strategic Agenda for the EU-Armenia Partnership should fully comply with the CEPA, including its preamble.
2. The Strategic Agenda for the EU-Armenia Partnership should be implemented transparently, accountably and inclusively.
3. The Strategic Agenda for the EU-Armenia Partnership requires engagement from both sides and dialogue on CEPA-related reforms.

4. The Strategic Agenda for the EU-Armenia Partnership aims to achieve tangible and defined results through the progressive implementation of practical measures.
5. The parties recognise the importance of supporting the implementation of the agreed priorities through political commitment and appropriate technical and financial means.
6. The implementation of the Strategic Agenda for the EU-Armenia Partnership will be monitored, reported on annually and assessed. Progress will be reviewed, including in the context of the institutional structures listed in the CEPA. Civil society will also be encouraged to focus its monitoring activities on the Strategic Agenda for the EU-Armenia Partnership, including in the context of the EU-Armenia Civil Society Platform.

The general understanding within the policy experts and the government circles is that the EU is committed to support Armenia to implement the priorities set out in the SA by using all available sources of EU support, as well as expertise and advice, best practice, information sharing, support for capacity building, institutional strengthening and assistance instruments. The EU has committed itself to applying a Team Europe approach via pooling of resources from the EU, its Member States, the European Investment Bank, the European Bank for Reconstruction and Development and other interested partners. Given that the Agenda is not in itself a financial programming document and does not replace the programming done by the parties, the relevant EU financial instruments are expected to assist with its implementation.

It is also envisaged that the Strategic Agenda will be underpinned by the Resilience and Growth Plan, which is an assistance package of 270 mln Euro for the period of 2024-2027, of which 1. 200 mln Euro will be grant support to socio-economic reform agenda and closer sectoral cooperation with the EU, and 2. 70 mln Euro will be investment grants with the aim to mobilise public and private investments in trade, energy and transport connectivity and strengthening the private sector. The assistance is also reinforcing the EU engagement with the Black Sea region.⁴⁵

⁴⁵ See more at https://enlargement.ec.europa.eu/joint-communication-european-parliament-and-council-european-unions-strategic-approach-black-sea_en

The Short-Term and Medium-Term Priorities of the Strategic Agenda

The aspiration for stability, connectivity and good neighbourly relations is a shared objective between Armenia and the EU. From its inception, the European Union has been fundamentally a peace project, established in the aftermath of the Second World War to prevent renewed conflict and foster lasting cooperation. This experience and model remain highly relevant when considering pathways towards peace and stabilisation in the South Caucasus. Peace constitutes a core element of the European Union's identity and external action. The EU was created to overcome historical rivalries and has demonstrably succeeded in transforming conflict into cooperation among former adversaries. Through successive enlargement and neighbourhood engagement, the Union has gradually extended this area of peace, stability and prosperity. Against this background, the EU attaches particular importance to the consolidation of peace, stability and connectivity in the neighbouring South Caucasus region.

The European Union welcomed the initialling of the peace agreement between Armenia & Azerbaijan in Washington on August 8, 2025, recognising it as a significant milestone. For the Armenian society, including the diaspora, peace represents not only a strategic objective but also a deeply rooted societal aspiration. The Armenian Government's emphasis on the institutionalisation of peace, through TRIPP and other confidence-building-measures, is therefore particularly noteworthy. Hence the EU's approach is pragmatic and it is ready to support this process through the mobilisation of its political, financial and technical instruments, including investment and connectivity projects, as well as platforms for dialogue and confidence-building between the parties.

Connectivity may constitute a central pillar of this engagement. The recent adoption of the EU Black Sea Strategy provides a new framework for enhanced regional cooperation, and the EU encourages Armenia's active participation in this process. Connectivity should be understood in a broad and inclusive sense, linking not only the South Caucasus, but also wider regions, including Central Asia, China, the Middle Corridor and Europe. In this evolving geopolitical and economic landscape, Armenia is well placed to play a constructive and strategic role.

Importantly, connectivity is not limited to physical infrastructure. It also encompasses the strengthening of social, economic and human links between communities. By fostering interaction, mutual benefit and shared economic opportunities, connectivity initiatives can help translate the dividends of peace into tangible improvements in people's lives. In this way, connectivity contributes to a broader value transformation, reinforcing public support for peace and making stability both visible and sustainable.

In this context, the **priorities of the Strategic Agenda** include democracy, the rule of law and human rights, with EU commending Armenia for tangible progress in this regard, while also recognizing the highly challenging regional situation Armenia has found itself in. Included among crucial priorities are socio-economic development, trade diversification, sustainability and building resilience. Building resilience is also regarded crucial in terms of addressing the geopolitical and regional challenges as well as targeted hybrid and other threats. Another joint priority is Visa Liberalisation Dialogue, already discussed above (See Section 6). According to EU assessment, Armenia has made significant progress in reforms in the areas of the rule of law, anti-corruption, respect for some human rights, including freedom of expression and media freedom, police reforms and strengthening of democratic institutions (the Ministry of Internal Affairs was established) and in education, health, social protection, migration and civil protection.

In view of the volatile regional security situation, the Strategic Agenda includes security and defence aiming to strengthen Armenia's resilience, security and stability (for example, through such assistance measures as the European Peace Facility, see Section 4.2 above).

EU is to support Armenia in addressing the socio-economic needs and inclusion of over 115 000 Armenians displaced as a result of Azerbaijani military offensive on Nagorno Karabagh in September 2023.

Other areas of priority indicated in the Strategic Agenda are economic, trade and energy diversification and further regulatory alignment in key sectors to create conditions for closer economic cooperation and in sectors that are vital for Armenia's socio-economic resilience and investment climate. The given pillar is extremely important, considering the overall skeptical approach of many Armenian expert circles and business entities regarding the potential of economic diversification through enhanced economic ties and trade links with the EU market. Hence, it is expected that the Strategic Agenda will support in reaching higher level of bilateral trade and making the access of Armenian goods smoother and facilitated to the EU joint market.

The Strategic Agenda is meant to complement the Eastern Partnership Policy Framework, which is assessed as a valuable vehicle for strengthening EU-Armenia relations and regional cooperation in areas of common interest. The Strategic Agenda will also support the attainment of global policy objectives, such as the Paris Agreement on Climate Change and the 2030 Sustainable Development Goals, as well as contribute to strengthening the international rules-based order and help Europe become a stronger actor globally. Again, the climate and SDGs element is important for the Armenian side to advance its efforts in sustainable growth and climate change, considering that they overall constitute a big cluster of international development projects in Armenia (usually implemented by the UNDP) and the EU is key donor for this sector.

The following are included in the Strategic Agenda as areas of reform to be addressed as a matter of priority:

1. Democracy, Human Rights and Good Governance

2. Freedom, Mobility and Security

3. Foreign and Security Policy

4. Economic and Sectoral Cooperation

5. Trade and Trade-Related Matters

6. People-to-People Contact

Clearly, each reform area has its big implementation challenges connected with the proportionate level of political will, shortages of capacity, expertise and financial resources. It is important that these challenges are addressed speedily and efficiently jointly by the EU, the Armenian Government and the civil society. One clear signal that the EU can make to the Armenian Government is that any lingering and deceleration of the implementation process in anticipation of the 2026 parliamentary elections will not be accepted. Armenia has already lost considerable time with regard to CEPA implementation due to objective and subjective reasons often relied on by the authorities. If both the CEPA and the new Strategic Agenda are to serve the purpose of bringing Armenia and its people closer to the EU, there should not be any further unnecessary lingering now.

Second, it is of utmost importance that adequate institutional structures in the form of European integration departments are set in all relevant line ministries to accumulate institutional memory and to deal with the CEPA and the new Strategic Agenda only. The current regime of multi-tasking and concentration of the EU-driven reform implementation in the hands of deputy ministers has proven insufficiently efficient, especially in the case of the Ministry of Justice. Frequent changes of political appointees should not hamper or undermine the speed of the reforms.

Thirdly, it is important to make use of the vast experience in place in some of the former Association countries in the region, such as Georgia, Moldova and Ukraine. The civil societies of both countries clearly have prominent former civil servants and diplomats that successfully navigated their countries to the stage of EU candidacy and beyond. The Armenian Government will be

remiss not to use this experience in adaptation to the Armenian context. The Armenian civil society can be instrumental in securing contacts with the relevant civil society experts and with a little capacity boosting and financial resource also act as a valuable provider of expertise for the Government throughout the process as it has done before.

Conclusion

The Strategic Partnership Agenda between Armenia and the EU, as indicated earlier in this paper was meant as a document expanding and developing a significant portion of cooperation activities started and progressing between Armenia and the European Union following the full entry into force of CEPA on 1 March 2021 in the light of the specific needs of Armenia after the end of the 2020 war over Nagorno Karabagh and especially the forcible displacement of the Armenians from Nagorno Karabagh in September 2023. Whilst Armenia-EU partnership is assessed as 'entering a new and more ambitious phase'⁴⁶ at the end of 2025, CEPA remains the master document along with its framework of commitments and institutions in charge of implementation and monitoring of these commitments.

There is a wide recognition among the actors within the Government, the EU and civil society that there are delays in regard to CEPA implementation. Among the challenges in the process of CEPA implementation, the Government indicated insufficient level of administrative capacity to approximate and to require technical assistance, strict deadlines and resource constraints, inadequate speed of moving abreast with the rapidly developing EU regulations, insufficient level of professional and expert facilitation between the Ministry of Justice and the line ministries for actions defined in the roadmap.

The civil society also adds insufficient level of effective and efficient EU assistance in the area of CEPA implementation and monitoring by EU of the quality of such assistance, inadequate funding of dedicated civil society structures, including the EU-Armenia Civil Society Platform and the Armenian Platform of the Eastern Partnership Civil Society Forum charged with the function of monitoring of CEPA implementation and others to this list.

Clearly, the EU has demonstrated an unprecedented level of creativity in translating the high-level promises of its officials on stronger support to Armenia in response to declared political intention of the Armenian democratic forces both within and without the Government for greater EU integration and Armenia's European future to documented political commitments. There is need for all sides in this process to continue working together in a spirit of creativity, good will, due diligence, professionalism and strong partnership towards the actual implementation of the assumed commitments to pave a way for Armenia's genuine and uninhibited progress towards EU membership.

⁴⁶ Statement of Mr Ararat Mirzoyan, Minister of Foreign Affairs of the RA after the 6th EU-Armenia Partnership Council, 2 December 2025, https://www.mfa.am/en/press-conference/2025/12/02/Armenia_EU_Statement/13650.

DIPD
DANISH INSTITUTE FOR
PARTIES AND DEMOCRACY

EECMD
ԲԱՅՄԱԿՈՍԱԿԱԿԱՆ ԺՊՈՂՊԱՐՈՒԹՅԱՆ
ՍՐԵՆԼԱՆՎՈՂՊԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆԱՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ՀԱՄԱՊԱՐՓԱԿ
ԵՎ ԸՆԴԼԱՅՆՎԱԾ ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՁԱՅԱՆԱԳԻՐԸ ԵՎ
ԵՄ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԱԿԱՐԳԸ

Հեղինակ՝
ԼՈՒՍԻՆԵ ՀԱԿՈՒԲՅԱՆ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆԱՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԵՎ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ
ՄԻՋԵՎ ՀԱՄԱՊԱՐՓԱԿ ԵՎ
ԸՆԴԼԱՅՆՎԱԾ ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՁԱՅԱՆԱԳԻՐԸ ԵՎ
ԵՄ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԱԿԱՐԳԸ

Հեղինակ՝
ԼՈՒՍԻՆԵ ՀԱԿՈԲՅԱՆ

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ի գիտություն՝

Սույն հրապարակումը պատվիրվել է Բազմակուսակցական ժողովրդավարության Արևելաեվրոպական կենտրոնի (EECMD) կողմից՝ Դանիայի սոցիալ-լիբերալ կուսակցության և Կուսակցությունների ու ժողովրդավարության դանիական ինստիտուտի (DIPD) կողմից ֆինանսավորվող ծրագրի շրջանակում: Հրապարակման բովանդակությունն ու արտահայտված կարծիքները բացառապես հեղինակի պատասխանատվության ներքո են և չեն արտահայտում EECMD-ի կամ դրա դոնոր կազմակերպությունների տեսակետները:

Բ ո վ ա ն դ ա կ ու թ յ ու ն

- 4 Հապավումների ցանկ
- 5 Ամփոփագիր
- 6 Հիմնական մեթոդաբանական մոտեցումներ
- 7 Նախաբան
- 10 Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր
- 16 ԵՄ-Հայաստան գործընկերության առավել ամրապնդման նոր խթանը
 - 17 Հայաստանում ԵՄ առաքելություն
 - 18 Եվրոպական խաղաղության գործիքակազմ
- 19 ԵՄ անդամակցության գործընթացի մեկնարկի մասին օրենք
- 20 Վիզաների ազատականացման երկխոսություն
 - 20 Նախապատմություն
 - 22 Վիզաների ազատականացման գործողությունների ծրագրի բաղադրիչները
- 24 ԵՄ-Հայաստան գործընկերության ռազմավարական օրակարգ
 - 24 Նախապատմություն
 - 25 ԵՄ-Հայաստան գործընկերության ռազմավարական օրակարգի ընդունումը
 - 26 Ռազմավարական օրակարգի ուղենիշային սկզբունքները
 - 28 Ռազմավարական օրակարգի կարճաժամկետ և միջնաժամկետ առաջնահերթությունները
- 32 Վերջաբան

Հապավումների ցանկ

ՀԸԳՀ – Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր

ԸԱՊՔ – Ընդհանուր անվտանգության և պաշտպանության քաղաքականություն

ԽՀԱԱՀ – Խորը և համապարփակ ազատ առևտրի համաձայնագիր

ԱԼԳ – Արևելյան գործընկերություն

ԵԱԳԾ – Եվրոպական արտաքին գործողությունների ծառայություն

ԵՄ – Եվրոպական միություն

ԵՄԽԽ – Եվրոպական միության խորհրդատվական խումբ

ԵՄԱՀ – ԵՄ առաքելությունը Հայաստանում

EUMCAP – ԵՄ դիտարկման կարողություն

ԵԽԳ – Եվրոպական խաղաղության գործիք

ԱՄԿ – Աշխատանքի միջազգային կազմակերպություն

ՄՀԻ – Միջազգային հանրապետական ինստիտուտ

ԿԶԾ – Կայուն զարգացման նպատակներ

TACIS – Անկախ պետությունների համագործակցությանը տեխնիկական աջակցության ծրագիր

TRIPP – Թրամփի ուղի՝ հանուն միջազգային խաղաղության և բարգավաճման

ՄԱԶԾ – ՄԱԿ-ի Զարգացման ծրագիր

ԱՄՆ – Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ

ՎԱԵ – Վիզաների ազատականացման երկխոսություն

ՎԱԳԾ – Վիզաների ազատականացման գործողությունների ծրագիր

ԱՀԿ – Առևտրի համաշխարհային կազմակերպություն

Ամփոփագիր

Սույն ուսումնասիրությունը վերլուծում է Եվրոպական միություն–Հայաստան հարաբերությունների զարգացումն ու ներկա վիճակը՝ կենտրոնանալով «Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի» (ՀԸԳՀ/CEPA) և «ԵՄ–Հայաստան գործընկերության նոր ռազմավարական օրակարգի» (2025 թ.) վրա՝ դիտարկելով դրանք Հայաստանի աճող եվրոպական ձգտումների և տարածաշրջանային անվտանգության բարդ դինամիկայի համատեքստում:

Փաստաթուղթը ներկայացնում է ԵՄ–Հայաստան համագործակցության զարգացման ընթացքը՝ սկսած 1999 թ. «Գործընկերության և համագործակցության համաձայնագրից», շարունակելով 2013 թ. «Ասոցացման համաձայնագրի» չիրականացված գործընթացով և ավարտելով 2017 թ. ՀԸԳՀ-ի ստորագրմամբ: ՀԸԳՀ-ն ձևավորում է ԵՄ–Հայաստան հարաբերությունների իրավական և ինստիտուցիոնալ հիմքը՝ ընդգրկելով արդարադատության, էներգետիկայի, շրջակա միջավայրի, կառավարման, առևտրի և մարդու իրավունքների ոլորտներում բարեփոխումների օրակարգը, ինչպես նաև պարտավորեցնելով Հայաստանին մոտարկել ներպետական իրավական համակարգը ԵՄ ավելի քան 250 իրավական ակտերի պահանջներին: ՀԸԳՀ-ի իրականացումը համակարգվում է Գործընկերության խորհրդի, Գործընկերության հանձնաժողովի, Խորհրդարանական գործընկերության հանձնաժողովի և Քաղաքացիական հասարակության հարթակի միջոցով, սակայն առկա են շարունակական մարտահրավերներ՝ պայմանավորված սահմանափակ ինստիտուցիոնալ կարողություններով, քաղաքական գործընթացների փոփոխականությամբ և քաղաքացիական հասարակության հետ բավարար խորհրդակցությունների բացակայությամբ:

2020 թ. Լեռնային Ղարաբաղի պատերազմի և 2023 թ. ավելի քան 115.000 հայերի բռնի տեղահանությունից հետո Հայաստանն առավել կողմնորոշվեց դեպի ԵՄ՝ ձգտելով խորացնել քաղաքական, տնտեսական և անվտանգային համագործակցությունը: Հայաստանում ԵՄ առաքելությունը (EUMA) և Եվրոպական խաղաղության հիմնադրամի (EPF) շրջանակում տրամադրվող աջակցությունը խորհրդանշում են ԵՄ ներկայության և հանձնառության ուժեղացումը՝ ուղղված Հայաստանի անվտանգության, ինքնիշխանության, դիմակայունության բարձրացմանը, ինչպես նաև տարածաշրջանում խաղաղության ապահովմանը:

Ներքաղաքական օրակարգում 2025 թ. «Եվրոպական միությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցելու գործընթացի մեկնարկի մասին» օրենքը որպես քաղաքացիական նախաձեռնությամբ առաջ մղված օրենսդրական նախաձեռնություն, դարձավ բացառիկ ժողովրդավարական ձեռքբերում և արձանագրեց ԵՄ անդամակցության նկատմամբ լայն հանրային աջակցությունը:

Միաժամանակ, Վիզաների ազատականացման երկխոսությունը (մեկնարկ՝ 2024 թ.) և Վիզաների ազատականացման գործողությունների ծրագիրը (VLAP) (2025 թ.) ձևավորեցին կառուցակարգային ուղի դեպի առանց վիզայի ճանապարհորդություն՝ ամրապնդելով ինստիտուցիոնալ բարեփոխումները սահմանային կառավարման, փաստաթղթերի անվտանգության, հակակոռուպցիոն քաղաքականության և մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտներում:

2025 թ. դեկտեմբերին ընդունված «ԵՄ–Հայաստան գործընկերության նոր ռազմավարական օրակարգը» զարգացնում է ՀԸԳՀ-ի շրջանակը՝ որպես դրա գործառնական հիմք, և արտացոլում է Հայաստանի եվրոպական հավակնությունները: Այն սահմանում է կարճաժամկետ և միջնաժամկետ առաջնահերթություններ ժողովրդավարության, իրավունքի գերակայության, պաշտպանության, էներգետիկ անվտանգության, կապակցվածության, թվային փոխակերպման և սոցիալ-տնտեսական զարգացման ուղղություններով՝ հիմնվելով ԵՄ «Դիմակայունության և աճի ծրագրի» շրջանակում նախատեսված 270 մլն եվրոյի աջակցության վրա: Օրակարգը կարևորում է երկկողմ հանձնառությունները՝ հարաբերությունների խորացման, տարածաշրջանային խաղաղության խթանման գործում և առաջ է մղում Հայաստանի աստիճանական ինտեգրումը ԵՄ շրջանակներում:

Ամփոփելով նշենք, որ ԵՄ–Հայաստան հարաբերությունները թևակոխել են նոր՝ առավել հավակնոտ փուլ, որի շրջանակում ԵՄ կողմից խթանվող բարեփոխումների իրականացումն աստիճանաբար փոխակերպվում է քաղաքական, կառուցվածքային և խորհրդանշական ուղու՝ դեպի ԵՄ ապագա անդամակցություն: Այդ ուղու հաջողությունը պայմանավորված է Հայաստանի ներքին ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների հետևողականությամբ, ԵՄ շարունակական աջակցությամբ և կողմերի միջև ընդհանուր ռազմավարական տեսլականի առկայությամբ:

Հիմնական մեթոդաբանական մոտեցումներ

Սույն հետազոտական աշխատանքի մեթոդաբանական շրջանակը նպատակ ունի ձևավորելու ամբողջական պատկերացում ԵՄ–Հայաստան հարաբերությունների զարգացման հիմնական փուլերի վերաբերյալ՝ առանձնահատուկ ուշադրություն դարձնելով «Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի» (ՀԸԳՀ/CEPA) իրականացմանը, ԵՄ–Հայաստան գործընկերության նոր ռազմավարական օրակարգին, ինչպես նաև Հայաստանի՝ ԵՄ անդամակցության հնարավոր հեռանկարին՝ սկսած 2018 թվականին ՀԸԳՀ-ի ժամանակավոր ընդունումից:

Ուսումնասիրության մշակման աշխատանքի հիմնական փուլերը ներառել են կառուցվածքի ձևավորումը և թեմատիկ ուղղությունների ընտրությունը, տվյալների հավաքագրումը, արդյունքների համադրումը (սինթեզ) և դրանց հաղորդակցումը: Տվյալների հավաքագրումն իրականացվել է հիմնականում փաստաթղթային ուսումնասիրության միջոցով՝ ներառյալ Հայաստանի Հանրապետության Կառավարությանը հասցեագրված գրավոր հարցումների պատասխանների դիտարկմամբ՝ ՀԸԳՀ-ի կիրարկման ընթացքի և ՀԸԳՀ-ի կիրարկման ճանապարհային քարտեզի թարմացման գործընթացի վերաբերյալ: Հավաքագրված տեղեկատվության ճշգրտման և հավաստիության ստուգման նպատակով համակարգված կերպով կիրառվել են բազմակի աղբյուրներ: Հնարավորության դեպքում և առկա ռեսուրսների ու ժամանակային սահմանափակումների շրջանակում օգտագործվել են ինչպես որակական, այնպես էլ քանակական տվյալներ, ինչպես նաև առաջնային և երկրորդային տվյալների աղբյուրներ: Ընդհանուր առմամբ ուսումնասիրվել է ավելի քան 100 աղբյուր, ներառյալ՝ փաստաթղթեր, հարցազրույցներ, պաշտոնական հայտարարություններ, հարցումների պատասխաններ, ԵՄ միջամտություններին առնչվող փաստաթղթեր (ձևակերպման և իրականացման փաստաթղթեր, մոնիթորինգային հաշվետվություններ, գնահատումներ և այլն), ՀՀ կառավարության քաղաքականության փաստաթղթեր, փորձագիտական հարցումների պատասխաններ, միջազգային գործընկերների զեկույցներ և տվյալների շտեմարաններ, քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների զեկույցներ, այդ թվում՝ ԵՄ–Հայաստան քաղաքացիական հասարակության հարթակի նյութերը¹:

1 Տե՛ս ավելին ԵՄ–Հայաստան քաղաքացիական հասարակության հարթակի և դրա գործունեության մասին՝ <https://eu-armenia.am/english>

Նախաբան

ԵՄ–Հայաստան հարաբերությունների ձևավորումը սկիզբ է առնում 1990-ականների վերջերից՝ Խորհրդային Միության փլուզումից հետո Հայաստանի անկախության պայմաններում: Սկզբնական շրջանի «TACIS» և «TWINNING» ծրագրերը մեկնարկել են այն բանից հետո, երբ Հայաստանը 1996 թ. ստորագրեց Եվրոպական միության հետ իր առաջին համագործակցության համաձայնագիրը՝ «Գործընկերության և համագործակցության համաձայնագիրը»: Այդ ժամանակից ի վեր Եվրոպական միությունը սկսել է աջակցել Հայաստանին մի շարք ուղղություններով՝ ներառյալ հանրային կառավարման բարեփոխումներին՝ օժանդակելով Կառավարության ջանքերին կենտրոնական և մարզային մակարդակներում քաղաքացիական ծառայության մարմինների կառուցվածքի և կազմակերպական համակարգի ձևավորման գործում, մարզային կառավարման ամրապնդմանը՝ Լոռու մարզում մարզային զարգացման քաղաքականությունների համակարգման փորձնական (պիլոտային) նախաձեռնության միջոցով, դատական վերապատրաստման դպրոցի և Հայաստանի հանրային կառավարման ակադեմիայի հիմնադրմանը, առաջին հակակոռուպցիոն ռազմավարության և գործողությունների ծրագրի մշակմանը և այլն: Լայնորեն կիրառվել են նաև փոքր նախագծերի ծրագրեր, այդ թվում՝ Tempus-ը և այլ նախաձեռնություններ²:

Եվրոպական միությունը նաև նշանակալի աջակցություն է ցուցաբերել Հայաստան–Թուրքիա հարաբերությունների կարգավորման գործընթացին³, որը նախաձեռնվել էր Հայաստանի երրորդ նախագահ Սերժ Սարգսյանի կողմից՝ 2008 թ. նախագահի պաշտոնի ստանձնումից հետո: Գործընթացն ընթացել է լայնորեն վիճարկված նախագահական ընտրությունների ֆոնին, որոնք 2008 թ. փետրվարին հանգեցրել էին զանգվածային փողոցային ցույցերի, ընդդիմության նկատմամբ կոշտ բռնաճնշումների և Երևան քաղաքի կենտրոնում 10 ցուցարարի սպանելվուն⁴: Հայ հասարակության զգալի հատվածը երրորդ նախագահի՝ հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման նախաձեռնությունն ընկալել է առավելապես որպես փորձ՝ ձեռք բերելու քաղաքական լեգիտիմություն արևմտյան գործընկերների շրջանակներում, հատկապես ընդդիմության բողոքի ցույցերի նկատմամբ կիրառված ճնշումների, բազմաթիվ ընդդիմադիր առաջնորդների և ակտիվիստների ձերբակալությունների ու դատավարությունների առնչությամբ հնչեցված խիստ քննադատությունից հետո: Չնայած հայ-թուրքական հարաբերությունների կարգավորման գործընթացի առավելությունների վերաբերյալ հանրային հաղորդակցության թերի լինելուն և դրանից բխող բազմաթիվ հարցադրումներին՝ կարգավորման գործընթացն ինքնին դրական էր, և ցավալի է, որ այն հետագայում կասեցվեց թուրքական կողմի կողմից⁵:

2009 թվականից Եվրոպական միությունը Հայաստան էր գործուղել ԵՄ խորհրդատվական խումբ (EUAG)՝ աջակցելու Հայաստանին ժողովրդավարության, իրավունքի գերակայության ամրապնդման, կոռուպցիայի դեմ պայքարի, տնտեսական բարեփոխումների և էներգետիկ աղբյուրների դիվերսիֆիկացման ոլորտներում, ինչպես նաև քաղաքական կուսակցությունների գործունեության, օրենսդիր մարմնի աշխատանքի համար բարենպաստ միջավայրի ձևավորման ուղղությամբ՝ համագործակցելով պետական մարմինների և քաղաքացիական հասարակության հետ: 2012 թ. հրապարակված զեկույցում ԵՄԽԽ-ն նշել է, որ Հայաստանի կառավարությունը Եվրոպական ինտեգրումը դիտարկում է որպես «հիմնարար ազգային առաջնահերթություն»⁶: Այս ուղղությամբ ԵՄ աջակցություն է տրամադրել Հայաստանին՝ Վրաստանին, Մոլդովային և Ուկրաինային ցուցաբերվող աջակցությանը զուգահեռ, որը միտված էր այդ երկրների հետ Ասոցացման համաձայնագրի և Խորը և համապարփակ ազատ առևտրի համաձայնագրի ստորագրմանը⁷:

2 Տե՛ս Եվրոպական հանձնաժողովի TACIS ծրագրի Տարեկան հաշվետվությունը (1999 թ.), 20.12.2000՝ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52000DC0835>
3 Տե՛ս ԵՄ Հարավային Կովկասի հատուկ ներկայացուցչի՝ Փիթեր Սեմենթիի հարցազրույցը (02.11.2009)՝ <https://a1plus.am/en/article/301222>
4 Տե՛ս ՄԻԵԴ-ի վեբը «Ֆարմանյանը և այլոք ընդդեմ Հայաստանի» գործով (դիմում № 15998/11)՝ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22item-id%22:%22001-245048%22%22>
5 Հարցազրույց՝ ԵՄ նախկին դիվանագետի հետ:
6 Տե՛ս ավելին՝ https://enlargement.ec.europa.eu/system/files/2017-03/enpi_2012_c2012_5940_support_of_eu_armenia.pdf
7 ԵՄ արտաքին գործերի և անվտանգության քաղաքականության հարցերով բարձր ներկայացուցիչ Քեթրին Էշթոնի պատասխանը Եվրոպական խորհրդարանի պատգամավորների հարցերին՝ <https://armenpress.am/en/article/724809>

Սակայն 2013 թ. սեպտեմբերին Մոսկվա կատարած այցի ընթացքում, նախագահ Սերժ Սարգսյանը, հղում կատարելով անվտանգության նկատառումներին և Ռուսաստանի հետ առավել սերտ տնտեսական կապերի անհրաժեշտությանը, հայտարարեց, որ Հայաստանը չի ստորագրելու արդեն իսկ հաջողությամբ բանակցված «Ասոցացման համաձայնագիրը», այլ կմիանա Ռուսաստանի գլխավորությամբ գործող Մաքսային միությանը (հետագայում վերանվանված՝ Եվրասիական տնտեսական միություն)՝: Սա անակնկալի բերեց և լուրջ հիասթափություն առաջացրեց արևմտամետ հայերի շրջանում, որոնց թիվը, սակայն, մեծ չէր: Զարմանալիորեն, այդ ժամանակաշրջանում ԵՄ քաղաքացիական հասարակության հիմնական կառուցվածքը Արևելյան գործընկերության քաղաքացիական հասարակության ֆորումի Հայաստանի ազգային հարթակը, գրեթե չէր համարվում այդ շրջանակի մաս: Ավելին, այդ հարթակի ազգային համակարգող հանդես էր գալիս ոչ իրատեսական կանխատեսումներով՝ պնդելով, որ Հայաստանը փաստացի չի միանալու Ռուսաստանի գլխավորությամբ գործող Մաքսային միությանը, կամ եթե անգամ միանա, ապա այդ կառույցը (Մաքսային միությունը) երկար կյանք չի ունենալու⁸:

Այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ է բարձր գնահատել ԵՄ կողմի հետևողական աջակցությունը Հայաստանին՝ անգամ 2013 թ. սեպտեմբերին հայկական իշխանությունների կողմից «Ասոցացման համաձայնագիր» ստորագրումից հրաժարվելուց հետո առաջացած հիասթափության պայմաններում:

Կառավարությանը տարբեր ոլորտներում շարունակական աջակցությանը զուգահեռ՝ ԵՄ-ն էական աջակցություն է տրամադրել նաև հայաստանյան քաղաքացիական հասարակությանը և ժողովրդավարական գործընթացների ակտիվիստներին այն ժամանակահատվածում, որը հաջորդել է Հայաստանի աշխարհաքաղաքական կտրուկ շրջադարձին և նախորդել է 2018 թ. Թավշյա հեղափոխությանը: ԵՄ այդ ներդրումները նշանակալի էին՝ նպաստելով Հայաստանի՝ որպես ժողովրդավարական պետության կայացման գործընթացին, որտեղ հարգվում են մարդու իրավունքները և իրավունքի գերակայությունը: Այդ աջակցությունն ուղղված էր, ի թիվս այլնի, ընտրական համակարգի կատարելագործմանը՝ աջակցելով քվեարկության կազմակերպման համար անհրաժեշտ էլեկտրոնային սարքավորումների ձեռքբերմանը և միջազգային չափանիշներին համապատասխան ընտրությունների վարչարարության բարելավմանը՝ խթանելով ընտրական օրենսդրության բարելավման նպատակով քաղաքական և քաղաքացիական հասարակության դերակատարների միջև փոխանակումները, ինչպես նաև աջակցելով տեղական քաղաքացիական նախաձեռնություններին և կոալիցիաներին, որոնք ներգրավված էին ընտրությունների ներքին մշտադիտարկման գործընթացներում:

Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ Հայաստանի անսպասելի աշխարհաքաղաքական շրջադարձից հետո ընդհանուր եզրեր գտնելու և Հայաստանի՝ ԵՄ ինտեգրման գործընթացը նոր կետից վերսկսելու համար թե՛ ԵՄ-ի, թե՛ Հայաստանի դիվանագետների, ինչպես նաև քաղաքացիական հասարակության կողմից պահանջվեցին զգալի ջանքեր: Այդ վերսկսումն իրականացվել է նոր համագործակցության շրջանակի՝ «Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր» (ՀԸԳՀ/CEPA) մշակման միջոցով, որը պահպանել է նախկինում հաջողությամբ բանակցված «Ասոցացման համաձայնագիր» բազմաթիվ բաղադրիչներ՝ բացառությամբ «Խորը և համապարփակ ազատ առևտրի գոտու» (DCFTA) վերաբերյալ մասը: ՀԸԳՀ-ն վավերացվել է Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից 2018 թ. ապրիլի 11-ին՝ ՀՀ ներկայիս վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի գլխավորությամբ մեկնարկող բողոքի գործողություններից օրեր առաջ, որոնք հանգուցալուծվեցին 2018 թ. Թավշյա հեղափոխությամբ՝ հանգեցնելով այն ժամանակվա վարչապետ Սերժ Սարգսյանի խաղաղ հեռացմանը պաշտոնից և Կառավարության ամբողջական կազմի փոփոխությանը:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանի աշխարհաքաղաքական շրջադարձին, որը հիմնավորվում էր հիմնականում անվտանգության նկատառումներով, ապա ակնհայտ է, որ նման նկատառումները կապված էին Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության հետ: Հայկական կողմի ակնկալիքն այն էր, որ Ռուսաստանը դիվանագիտական ուղիներով թույլ չի տա ապագայում պատերազմ Հայաստանի և Ադրբեջանի միջև՝ ապահովելով անհրաժեշտ սպառազինության մատակարարում Հայաստանին

8 Տե՛ս՝ <https://www.civilnet.am/en/news/390463/armenia-squanders-european-integration-processes/>
9 Այ՛ց ՔՀՅ-ի Հայաստանի ազգային հարթակի նախկին համակարգող Բորիս Նավասարդյանի հայտարարությունները՝ <https://text.am/en/news/2013/10/29/navasardyan/904906> և <https://news.am/eng/print/news/242206.html>

և աջակցելով հայկական կողմին այն դեպքում, եթե Ադրբեջանը, այնուամենայնիվ, սկսի ռազմական գործողություններ: Սակայն հետագա զարգացումները, մասնավորապես՝ Ադրբեջանի կողմից 2020 թ. սեպտեմբերին Լեռնային Ղարաբաղի դեմ իրականացված լայնածավալ հարձակումը, ցույց տվեցին, որ Ռուսաստանը տվյալ հակամարտության շրջանակում նվազագույնը շահագրգռված չէր Հայաստանին աջակցելու հարցում¹⁰: Ռուսական կողմը փաստացի հայտարարեց, որ պատրաստ է աջակցություն ցուցաբերել Հայաստանին միայն այն դեպքում, եթե ռազմական գործողությունները ծավալվեն Հայաստանի Հանրապետության տարածքում: Սակայն երբ ադրբեջանական ռազմական գործողությունները 2021–2022 թթ. փաստացի ծավալվեցին Հայաստանի արևելյան և հարավային հատվածներում՝ ներառյալ Գեղարքունիքում, Վայոց Ձորում և Սյունիքում, Ռուսաստանի արձագանքը դարձավ էլ ավելի անհամաչափ՝ սահմանափակվելով ընդամենը «Հայաստան–Ադրբեջան սահմանին լարվածության» վերաբերյալ մտահոգության արտահայտմամբ¹¹:

Ադրբեջանի կողմից Լեռնային Ղարաբաղի դեմ սկսված 44-օրյա պատերազմից, 2021–2022 թթ. Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխան տարածքի դեմ իրականացված մի շարք ռազմական հարձակումներից, ինչպես նաև Լեռնային Ղարաբաղի երկարատև շրջափակման հետևանքով առաջացած հումանիտար ճգնաժամից և Լեռնային Ղարաբաղից ավելի քան 115.000 հայերի հարկադիր տեղահանությունից հետո, Եվրոպական միությունը հայտարարեց Հայաստանին ավելի ուժեղ աջակցություն ցուցաբերելու իր մտադրության մասին: Հայ հասարակությունն իր հերթին մտավ հետպատերազմական «հետցնցումային» վերարժևորման և վերափոխապատկերման փուլ, որը ներառում էր նաև Հայաստանի գործընկերների դերի վերագնահատում՝ այդ թվում՝ «ռազմավարական» գործընկեր համարվող Ռուսաստանի դերի՝ Հայաստանի ինքնիշխանության, տարածքային ամբողջականության և ժողովրդավարության ամրապնդման համատեքստում:

Հայ ժողովրդի՝ ԵՄ ինտեգրման առավել խորացման, այդ թվում՝ ԵՄ անդամակցության ուղղությամբ ձգտումները ձևակերպելու գործում կարևոր դեր ունեցավ «Հայաստանի Հանրապետության՝ Եվրոպական միությանը անդամակցության գործընթացի մեկնարկի մասին» օրենքը¹², որը միավորեց Հայաստանի ժողովրդավարական քաղաքացիական հասարակությանն ու քաղաքական ուժերին՝ ներառյալ պետական կառավարման համակարգում ներգրավված դերակատարներին, և հնարավորություն տվեց հստակ ձևով հայտարարել Հայաստանի Եվրոպական ապագայի նկատմամբ աներկբա աջակցություն: Այդ օրենքը և երկրի ժողովրդավարական առաջընթացի հետագա դրսևորումները հանգեցրել են նրան, որ ԵՄ ներսում բազմաթիվ դերակատարներ Հայաստանին դիտարկում են որպես թեկնածու երկրների «եռյակի» շրջանակում գտնվող պետություն՝ չնայած այն հանգամանքին, որ Հայաստանը պաշտոնապես թեկնածու երկրի կարգավիճակ չունի: Հետագա զարգացումները մեծապես կախված կլինեն տեղական դերակատարների քաղաքական հասունությունից, ինչպես նաև ԵՄ կարողությունից՝ ստեղծարար և ճկուն մոտեցումներով հայտարարված մտադրությունները վերածելու կոնկրետ գործողությունների և նպատակաուղղված ջանքերի՝ ակնկալվող վերջնարդյունքին հասնելու համար:

10 Ռուսաստանի Դաշնության ԱԳՆ պատասխանը ՀՀ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի նամակին (31.10.2020)՝ <https://a1plus.am/ru/article/384094>
11 ՌԴ ԱԳՆ հայտարարություն (13.09.2022)՝ https://azerbaijan.mid.ru/ru/news/zayavlenie_mid_rossii_v_svyazi_s_eskalatsiey_napryazhennosti_mezhdu_azerbaydzhanom_i_armeniye/
12 Խորհրդարանական քննարկման մասին հավելյալ տեղեկությունների համար տես՝ http://www.parliament.am/news.php?cat_id=2&NewsID=21729&year=2025&month=02&day=11&lang=eng

Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր

«Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր» (ՀԸԳՀ/CEPA) ժամանակավոր կիրառումը մեկնարկել է 2018 թ. հունիսին, իսկ ամբողջությամբ այն ուժի մեջ է մտել 2021 թ. մարտի 1-ին՝ Հայաստանի և ԵՄ անդամ պետությունների կողմից իրականացված վավերացման գործընթացի ավարտից հետո: Համաձայնագիրը հանդիսանում է ԵՄ–Հայաստան ներկա գործընկերության իրավական հիմքը՝ փոխարինելով նախկին «Գործընկերության և համագործակցության համաձայնագրին», որը գործում էր 1999 թ.-ից: ՀԸԳՀ-ն բնութագրվում է որպես Հայաստանի համար «բարեփոխումներ գեներացնող գործիք»¹³ հանդիսանալով ԵՄ–Հայաստան գործընկերության ամրապնդման կարևոր հենք և Հայաստանի առաջընթացը խթանող փաստաթուղթ, որը ազդեցություն ունի նաև քաղաքացիների կյանքի վրա¹⁴: Այն ոչ միայն երկու գործընկերների միջև շրջանակային համաձայնագիր է, այլ նախնառաջ խթան (կատալիզատոր) Հայաստանի իրական ժողովրդավարական պետություն դառնալու և ԵՄ անդամակցության ուղղությամբ առաջ շարժվելու համար¹⁵:

ՀԸԳՀ-ն ժամկետով չսահմանափակված համաձայնագիր է, որի նպատակն է ամրապնդել ԵՄ–Հայաստան համագործակցությունը, խթանել ժողովրդավարական սկզբունքները, տնտեսական աճը և համապատասխանեցումը միջազգային, այդ թվում՝ ԵՄ չափանիշներին: Այն ընդգրկում է բարեփոխումների մի շարք ոլորտներ՝ ներառյալ արդարադատությունը, միգրացիան, տրանսպորտը, էներգետիկան, շրջակա միջավայրը, կլիմայական քաղաքականությունը, սպառողների իրավունքների պաշտպանությունը, առողջապահությունը, առևտուրը, կրթությունը, տեղեկատվական հասարակությունը, զբաղվածությունը և այլն: Համաձայնագիրը նախատեսում է մինչև 2029 թվականը Հայաստանի ներպետական օրենսդրության մոտարկում շուրջ 250 ԵՄ դիրեկտիվների, կանոնակարգերի կամ այլ իրավական ակտերի հետ:

ՀԸԳՀ-ի վերահսկողության և մոնիթորինգի ինստիտուցիոնալ շրջանակը ձևավորում են հետևյալ մարմինները.

1. Գործընկերության խորհուրդը ներառում է ԵՄ-ի և Հայաստանի ներկայացուցիչներին նախարարների մակարդակով: Խորհուրդը ՀԸԳՀ-ի ղեկավարող մարմինն է և պարբերաբար գումարվող նիստերի ընթացքում, տարեկան կիրարկման հաշվետվության, ինչպես նաև Գործընկերության հանձնաժողովի համապատասխան զեկույցների հիման վրա, այն վերանայում է ՀԸԳՀ-ի իրականացմանը ընթացքը: Խորհրդի համանախագահներն են ԵՄ արտաքին գործերի և անվտանգության քաղաքականության հարցերով բարձր ներկայացուցիչը և Հայաստանի Հանրապետության արտաքին գործերի նախարարը:

2. Գործընկերության հանձնաժողովը բաղկացած է կողմերի ներկայացուցիչներից՝ ավագ պաշտոնատար անձանց մակարդակով: Այն աջակցում է Գործընկերության խորհրդին իր լիազորությունների իրականացման գործում: Հանձնաժողովը նիստ է գումարում/տարեկան առնվազն մեկ անգամ և վերահսկում է տարբեր ենթահանձնաժողովների և այլ մարմինների աշխատանքը (որոնք անհրաժեշտության դեպքում ստեղծվում են Գործընկերության խորհրդի կողմից՝ առանձին ոլորտներում ՀԸԳՀ-ի կիրարկման գործառնություններ կատարելու նպատակով): Վերջիններս հիմնականում կենտրոնացած են ոլորտային հարցերի մոնիթորինգի և հաշվետվության պատրաստման վրա:

13 ՀՀ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի ելույթը Եվրոպական խորհրդարանի արտաքին գործերի հանձնաժողովում (04.03.2019)՝ <https://www.primeminister.am/en/press-release/item/2019/03/04/Nikol-Pashinyan-Speech/>
14 Փոխվարչապետ Գրիգորյանի ելույթը ՀԸԳՀ-ի ստորագրման 7-րդ տարեդարձի առթիվ (22.11.2024)՝ <https://www.gov.am/en/news/item/10600/>
15 ԵՄ-Հայաստան Քաղաքացիական հասարակության հարթակի 6-րդ համատեղ հռչակագիր (09.04.2025)՝ <https://eu-armenia.am/english/6th-joint-declaration-of-eu-am-civil-society-platform>

3. Խորհրդարանական գործընկերության հանձնաժողովը Եվրոպական և հայկական խորհրդարանների կողմից ստեղծված մարմին է, որը կազմված է ինչպես իշխանական, այնպես էլ ընդդիմադիր խմբակցությունների պատգամավորներից: Այն որոշակի պարբերականությամբ գումարում է իր աշխատանքները՝ ՀԸԳՀ-ի և ԵՄ–Հայաստան հարաբերությունների տարբեր ասպեկտների շուրջ տեսակետների փոխանակման և դրա վերաբերյալ Գործընկերության խորհրդին առաջարկություններ ներկայացնելու նպատակով¹⁶:

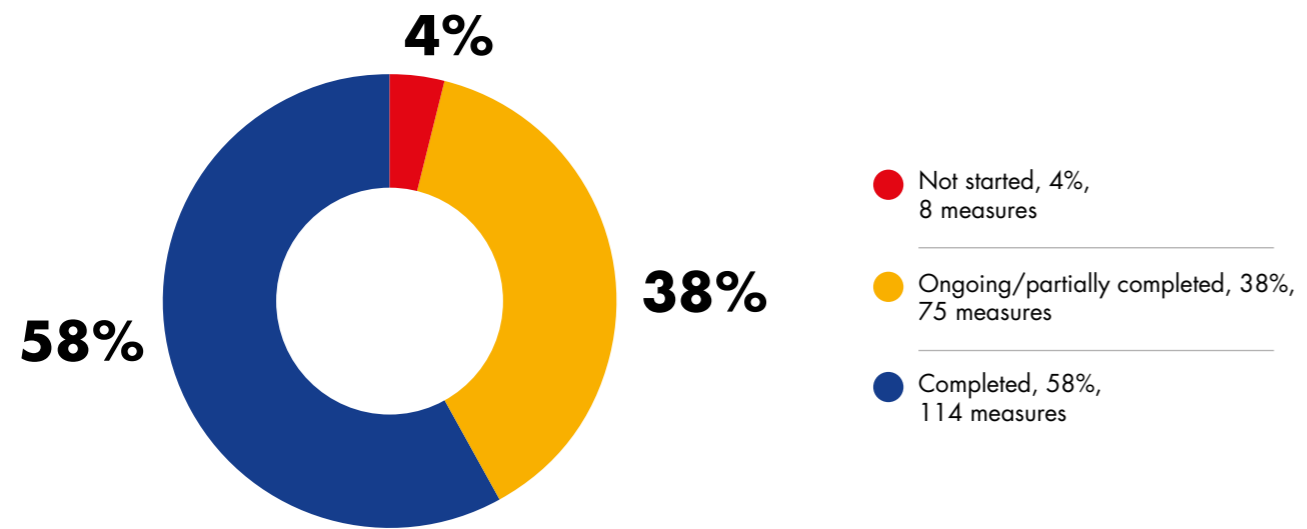
4. ԵՄ–Հայաստան քաղաքացիական հասարակության հարթակը ներառում է ինչպես ԵՄ, այնպես էլ Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունների ներկայացուցիչներին՝ այդ թվում հասարակական կազմակերպություններ, արհմիություններ և գործատուների կազմակերպություններ: Այն ստեղծվել է ՀԸԳՀ-ի ներքո՝ ՀԸԳՀ-ի կիրարկման առաջընթացի շուրջ հանդիպումներ անցկացնելու և տեսակետներ փոխանակելու նպատակով: Հարթակը գործում է 2023 թվականից՝ տարվա ընթացքում երկու անգամ նիստ գումարելով¹⁷ և հրապարակելով առաջարկություններ, խորհրդատվական կարծիքներ և զեկույցներ՝ ՀԸԳՀ-ի կիրարկման առաջընթացի, ինչպես նաև ԵՄ–Հայաստան համագործակցության այլ ուղղությունների վերաբերյալ¹⁸:

5. Ներքին ինստիտուցիոնալ մակարդակում ՀՀ Կառավարությունը ստեղծել է միջգերատեսչական հանձնաժողով՝ փոխվարչապետի նախագահությամբ, որի նպատակն է համակարգել ՀԸԳՀ-ի կիրարկումը՝ դրա ճանապարհային քարտեզին համապատասխան: ՀԸԳՀ-ի կիրարկման գործող ճանապարհային քարտեզը ներառում է ավելի քան 20 ոլորտներում 405 միջոցառումներ և բաղկացած է երկու հավելվածից¹⁹: ԵՄ-Հայաստան Քաղաքացիական հասարակության հարթակի առաջարկությամբ ՀՀ Կառավարության կողմից մշակվել է ճանապարհային քարտեզի նոր տարբերակ, որը դեռևս ենթակա է հաստատման և դեռ չի ներկայացվել շահագրգիռ կողմերին և հանրությանը:

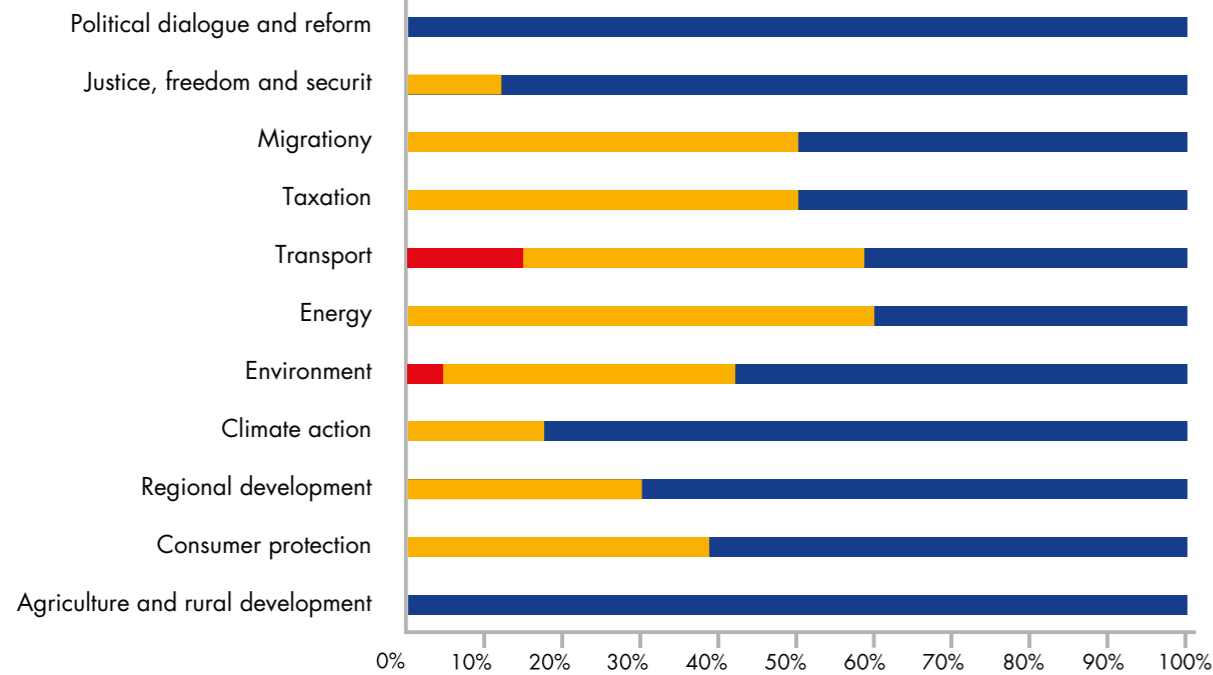
ՀԸԳՀ-ի կիրառման պահանջները ենթադրում են կողմերի միջև համագործակցություն տարբեր ոլորտների զարգացման, արդիականացման և բարեփոխման ուղղությամբ: Որոշ դեպքերում այդ համագործակցությունը կենտրոնացած է միջազգային չափանիշների և կոնվենցիաների հետ համապատասխանեցման վրա՝ մասնավորապես՝ Աշխատանքի միջազգային կազմակերպության (ԱՄԿ/ILLO), Առևտրի համաշխարհային կազմակերպության (ԱՀԿ/WTO) և Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության (ԱՀԿ/WHO) չափանիշների շրջանակում: Ավելի խորքային մակարդակում համաձայնագիրը պահանջում է մոտարկում ԵՄ իրավական ակտերի ամբողջությանը (EU acqvis) ութ առանցքային ոլորտներում՝ տրանսպորտ, էներգետիկա (ներառյալ միջուկային անվտանգության ոլորտում համագործակցությունը), շրջակա միջավայր, կլիմայի գործողություններ, սպառողների իրավունքների պաշտպանություն, տեղեկատվական հասարակություն, աշխատանք և աշխատավայրում առողջության պահպանում, ինչպես նաև անօրեն գործողությունների/խարդախությունների կանխարգելում և դրանց դեմ ուղղված/հակախարդախային միջոցառումներ: Դրանք դիտարկվում են որպես ԵՄ իրավունքի և քաղաքականությունների հետ մոտարկման առաջնահերթ ոլորտներ՝ սահմանված ժամանակահատվածների շրջանակում, որոնք հիմնականում տատանվում են 1-ից մինչև 8 տարի, իսկ հինգ առանցքային ոլորտներում վերջնաժամկետ է սահմանված 2026 թվականը: Միևնույն ժամանակ, երեք ոլորտներում՝ (տեղեկատվական հասարակություն, զբաղվածություն, սոցիալական քաղաքականություն և հավասար հնարավորություններ, ինչպես նաև (iii) կլիմայական քաղաքականություն) որպես առավելագույն վերջնաժամկետներ համապատասխանաբար սահմանված են 2026, 2028 և 2029 թվականները:

16 Տե՛ս, օրինակ, ԵՄ-Հայաստան Խորհրդարանական գործընկերության հանձնաժողովի Եզրափակիչ հայտարարությունն ու առաջարկությունները (25.02.2025):
17 Տե՛ս ԵՄ-Հայաստան Քաղաքացիական հասարակության հարթակի հռչակագրերն ու հայտարարությունները՝ 2023 թվականից սկսած՝ <https://eu-armenia.am/english>
18 Տե՛ս ԵՄ-Հայաստան Քաղաքացիական հասարակության հարթակի զեկույցները՝ 2023 թվականից սկսած՝ <https://eu-armenia.am/%D5%A6%D5%A5%D5%AF%D5%B8%D6%82%D5%B5%D6%81%D5%B6%D5%A5%D6%80#18ad5a83-e59b-4de3-a768-451c513c7c7b>
19 Տե՛ս ՀՀ վարչապետի N 666-Լ որոշումը (01.06.2019) և ՀՀ վարչապետի N 587-Լ որոշումը (31.05.2021)՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/153164>

Կառավարության ներկայացրած տվյալների համաձայն՝ 2024 թվականի ավարտի դրությամբ **ՀԸԳՀ-ի Կիրարկման ճանապարհային քարտեզի 1-ին հավելվածում** ներառված 197 միջոցառումներից (որոնց վերջնաժամկետները սահմանված էին մինչև 2024 թ.) 58%-ը համարվում է իրականացված/կատարված (114 միջոցառում), իսկ 4%-ի (8 միջոցառում) իրականացումը դեռևս չի մեկնարկել: Այսպիսով, մնացյալ 38%-ը (75 միջոցառում) գտնվում է իրականացման փուլում: Իրականացված միջոցառումների առավել մեծ թիվը գրանցվել է շրջակա միջավայրի ոլորտում (ընդհանուր՝ 113 միջոցառում, որոնցից 65-ը՝ իրականացված, 27-ը՝ ընթացքի մեջ, 17-ը՝ մասնակի կատարված, իսկ 4-ի իրականացումը դեռ չի մեկնարկել), այնուհետև՝ տրանսպորտի ոլորտում (29 միջոցառումից՝ 12-ը իրականացված, 11-ը՝ ընթացքի մեջ, 2-ը՝ մասնակի կատարված, 4-ի իրականացումը դեռ չի մեկնարկել), էներգետիկայի ոլորտում (14 միջոցառումից՝ 6-ը իրականացված, 8-ը ընթացքի մեջ), ինչպես նաև սպառողների իրավունքների պաշտպանության ոլորտում (13 միջոցառումից՝ 8-ը իրականացված, 5-ը ընթացքի մեջ):

PROGRESS PER AREA IN %

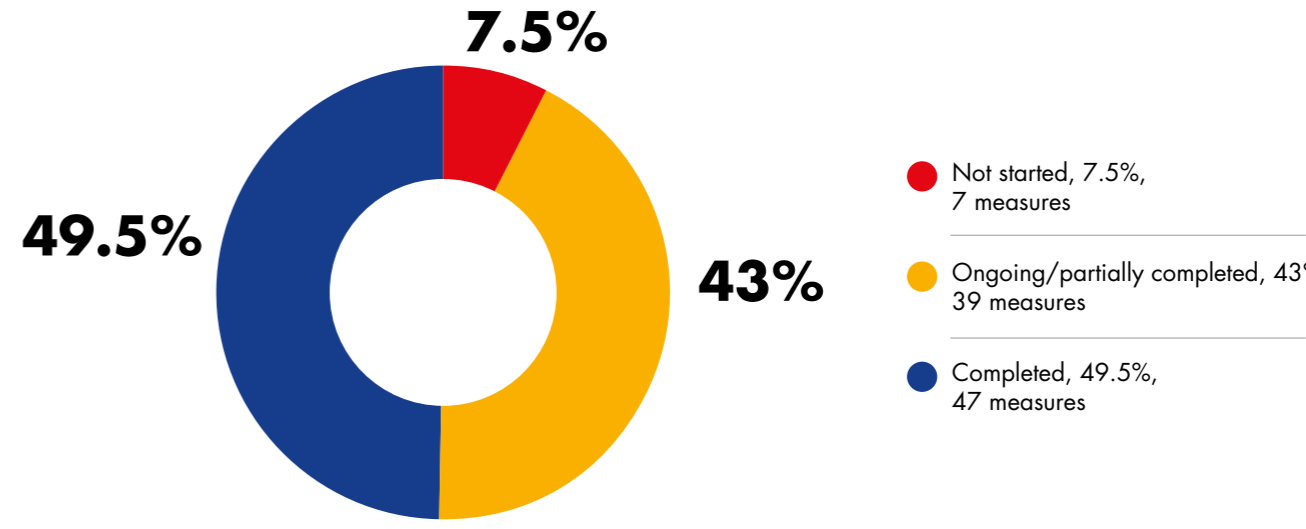

Ըստ առկա տեղեկատվության՝ միջոցառումների իրականացումն ամբողջությամբ ավարտված է երկու ոլորտներում՝ քաղաքական երկխոսություն (4 ավարտված միջոցառում) և գյուղատնտեսություն (1 միջոցառում): Միգրացիայի (1 իրականացված և 1 ընթացքի մեջ գտնվող միջոցառում) և տարածքային/մարզային զարգացման (2 իրականացված և 1 ընթացքի մեջ գտնվող միջոցառում) ոլորտներում ևս արձանագրվել է էական առաջընթաց՝ հաշվի առնելով, որ ընթացքի մեջ գտնվող միջոցառումները շարունակական բնույթ ունեն: Արդարադատության, ազատության և անվտանգության, ինչպես նաև կլիմայի գործողությունների ոլորտներում միջոցառումների իրականացումն ըստ հաղորդված տվյալների կազմում է 88%:

ՀԸԳՀ-ի Կիրարկման ճանապարհային քարտեզի 2-րդ հավելվածը ներառում է 93 միջոցառում, որոնց վերջնաժամկետները սահմանված են մինչև 2024 թվականի ավարտը: Տվյալների համաձայն՝ միջոցառումների 49.5%-ը (ընդհանուր՝ 47 միջոցառում) համարվում է իրականացված կամ կատարված, 43%-ը (39 միջոցառում) գտնվում է ընթացքի մեջ կամ մասնակի է կատարված, իսկ 7.5%-ը (7 միջոցառում) դեռևս չի մեկնարկել:

2-րդ հավելվածի շրջանակում իրականացված միջոցառումների առավել մեծ թիվը վերաբերում է վիճակագրության ոլորտին՝ 10 միջոցառում, ինչը կազմում է տվյալ ոլորտի ճանապարհային քարտեզով նախատեսված միջոցառումների 100%-ը: Այնուհետև՝ առողջապահության ոլորտն է՝ 18 իրականացված միջոցառում, որը կազմում է առողջապահությանն առնչվող գործողությունների 95%-ը (ընդհանուր՝ 19 միջոցառումից): Կրթության, վերապատրաստման և երիտասարդության ոլորտում իրականացվել է 5 միջոցառում, ինչը կազմում է տվյալ ոլորտի ճանապարհային քարտեզով նախատեսված միջոցառումների 33%-ը:

Ըստ ներկայացված տվյալների՝ իրականացումն ամբողջությամբ ավարտված է վիճակագրության ոլորտում, իսկ առողջապահության ոլորտում՝ 95%-ով: Այլ ոլորտներում գրանցված իրականացվածության մակարդակներն են՝ զբաղվածություն, սոցիալական քաղաքականություն և հավասար հնարավորություններ՝ 67% (3 միջոցառումից 2-ը՝ իրականացված), տնտեսական համագործակցություն՝ 60% (5 միջոցառումից 3-ը՝ իրականացված), քաղաքացիական պաշտպանություն՝ 57% (7 միջոցառումից 4-ը՝ իրականացված) և մշակույթ՝ 40% (5 միջոցառումից 2-ը՝ իրականացված): Ի հակադրումն դրա՝ կրթության և վերապատրաստման ոլորտում միջոցառումների 67%-ը (15 միջոցառումից 10-ը) կա՛մ գտնվում է ընթացքի մեջ (5 միջոցառում), կա՛մ դեռևս չի մեկնարկել (5 միջոցառում), մինչդեռ միայն 33%-ը (15 միջոցառումից 5-ը) հաղորդվում է որպես իրականացված:

Բացի ճանապարհային քարտեզի հնացած լինելու խնդրից, առկա է նաև պետական գերատեսչություններում ինստիտուցիոնալ հիշողության, կարողությունների և մասնագիտական ոլորտային փորձագիտության անբավարար մակարդակի հիմնահարց: Մինչև 2025 թվականի ավարտը ոլորտային նախարարություններում ԵՄ ինտեգրման հարցերով մասնագիտացված ստորաբաժանումներ չեն գործել, և այդ ժամանակահատվածում միայն Արտաքին գործերի նախարարությունում ստեղծվել է Եվրոպական ինտեգրման վարչություն²¹: Նմանատիպ ստորաբաժանում ստեղծելու մտադրություն կա նաև Արդարադատության նախարարությունում, թեև նշված նախարարության առջև ծառայած խնդիրները չեն սահմանափակվում միայն Եվրոպական ինտեգրման վարչության բացակայությամբ: Արդարադատության նախարարությունը 2018 թվականի Թավշյա հեղափոխությունից հետո ունեցել է 5 նախարար, ինչը բարդացրել է աշխատանքների շարունակականությունը՝ այդ թվում՝ ՀԸԳՀ-ի կիրարկման համատեքստում: Միևնույն ժամանակ, նախարարությունն իրականացնում է առանցքային գործառույթ՝ ՀԸԳՀ-ից բխող բարեփոխումների օրենսդրության և ենթաօրենսդրական ակտերի հիմնական մասի մշակման ուղղությամբ՝ ներառյալ ինչպես նախորդ, այնպես էլ թարմացված ճանապարհային քարտեզի մշակումը: Ի լրումն դրան, պետք է նշել, որ համակարգող փոխվարչապետի աշխատակազմը նույնպես թերի է համալրված և չունի բավարար իրավական հմտություններ և մասնագիտական կարողություններ, մինչդեռ փոխվարչապետին վերապահված է մի շարք ոլորտների կորդինացիան՝ ներառյալ Եվրասիական տնտեսական միության, ինչպես նաև ՀԸԳՀ-ի շրջանակներում ստանձնած պարտավորությունների կատարման համակարգումը:

Եվրոպական միությունը ստանձնել է հանձնառություն տրամադրելու փորձագիտական աջակցություն ոլորտային թիրախային նախագծերի միջոցով²²: Սակայն մինչ այս պահը այդօրինակ աջակցությունը արդյունավետության և արդյունքաբերության առումով լիարժեք չի համապատասխանում ինչպես կառավարության, այնպես էլ քաղաքացիական հասարակության կարիքներին:

ԵՄ-Հայաստան գործընկերության առավել ամրապնդման նոր խթանը

Լեռնային Ղարաբաղից ավելի քան 115.000 էթնիկ հայերի բռնի տեղահանությունից հետո, որը տեղի ունեցավ 2023 թ. սեպտեմբերի 19-ին Ադրբեջանի լայնածավալ ռազմական հարձակման հետևանքով (Լաչինի միջանցքի՝ Հայաստանի և Լեռնային Ղարաբաղի միջև միակ ցամաքային կապը ապահովող երթուղու, շուրջ մեկ տարի տևած շրջափակումից հետո), Հայաստանի վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը հրավիրվեց մասնակցելու Եվրոպական քաղաքական համայնքի հետ հանդիպմանը, որը տեղի ունեցավ 2023 թ. հոկտեմբերի 5-ին: Հանդիպման շրջանակներում, Եվրոպական հանձնաժողովի նախագահը և Հայաստանի վարչապետն արտահայտեցին իրենց վճռականությունը՝ ամրապնդելու տնտեսական կապերը և լիարժեք իրացնելու ՀԸԳՀ-ում արտացոլված ԵՄ-Հայաստան գործընկերության ներուժը²³:

Դրանից հետո՝ 2023 թ. հոկտեմբերի 17-ին, վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը ելույթ ունեցավ Եվրոպական խորհրդարանում՝ նշելով, որ «Հայաստանի Հանրապետությունը պատրաստ է այնքան մոտ լինել Եվրոպական միությանը, որքան Եվրոպական միությունը դա հնարավոր կհամարի»²⁴:

Սա փաստացի ազդարարեց Նիկոլ Փաշինյանի վարչակազմի կողմից «հավասարակշռման» կամ «բազմավեկտոր» արտաքին քաղաքական մոտեցման մեկնարկը, որը պայմանավորված էր Ռուսաստանի հանդեպ Հայաստանի աճող հիասթափությամբ՝ հաշվի առնելով Ռուսաստանի հրաժարումը դատապարտելու Ադրբեջանի կողմից 2022 թ. սեպտեմբերին Հայաստանի

21 Միայն 2025 թ. հոկտեմբերին ՀՀ ԱԳՆ-ում ստեղծվեց Եվրոպական ինտեգրման վարչություն՝ <https://armenpress.am/en/article/1231438>
22 Տե՛ս Նիկոլ Փաշինյանի և Ուրսուլա Ֆոն դեր Լայենի համատեղ հայտարարությունը (05.10.2023)՝ <https://www.primeminister.am/en/press-release/item/2023/10/05/Nikol-Pashinyan-Statement/>
23 Տե՛ս ՀՀ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի ելույթը Եվրոպական խորհրդարանում՝ <https://www.primeminister.am/en/statements-and-messages/item/2023/10/17/Nikol-Pashinyan-Speech/>

Հանրապետության ինքնիշխան տարածք ներխուժումը, և հատկապես՝ 2023 թ. սեպտեմբերին Լեռնային Ղարաբաղում խաղաղապահ առաքելության շրջանակներում իր մանդատը գործնականում չկատարելը, ինչը հանգեցրեց ավելի քան 115.000 հայերի բռնի տեղահանությանն իրենց հայրենիքից: Այդ իրողությունը փաստացի ազդարարեց մի գործընթացի մեկնարկ, որի շրջանակներում Հայաստանը, հեռանալով միայն Ռուսաստանից բացառիկ կախվածությունից և այդ նպատակով դիվերսիֆիկացնելով իր գործընկերությունների շրջանակը՝ նպատակ էր հետապնդում ամրապնդել իր ինքնիշխանությունը, տարածքային ամբողջականությունը և ապահովել տնտեսական աճ: Այս քաղաքականությունը ներառում էր կապերի խորացում ԱՄՆ-ի, Եվրոպական միության, Իրանի, Հնդկաստանի և Չինաստանի հետ՝ միաժամանակ ուղղակի բանակցությունների էական ջանքեր գործադրելով Ադրբեջանի և Թուրքիայի հետ հարաբերությունների կարգավորման ուղղությամբ:

ԵՄ-ի հետ քննարկումներին հաջորդեց ԵՄ խորհրդի՝ 2023 թ. հունվարի 23-ի որոշումը, որով որոշվեց՝

1. ամրապնդել Հայաստանում ԵՄ քաղաքացիական առաքելությունը (EUMA)՝ Ընդհանուր անվտանգության և պաշտպանության քաղաքականության (CSDP) շրջանակներում՝ ավելացնելով դիտորդների և պարեկների թիվը, այդ թվում՝ զգայուն տարածաշրջաններում,
2. դիտարկել Հայաստանի համար ոչ մահաբեր աջակցություն տրամադրելու հնարավորությունը Եվրոպական խաղաղության գործիքի (EPF) շրջանակներում,
3. սկսել ուսումնասիրել վիզաների ազատականացման երկխոսության մեկնարկի հնարավորությունները,
4. նույնականացնել հավելյալ աջակցման միջոցառումներ՝ Եվրոպական հանձնաժողովի համապատասխան ստորաբաժանումների և Եվրոպական արտաքին գործողությունների ծառայության (EEAS) համատեղ փաստահավաք առաքելության միջոցով:

Տվյալ որոշումից հետո վերոնշյալ բոլոր մտադրությունները գործնականում կյանքի կոչվեցին:

Հայաստանում ԵՄ առաքելություն

Հայաստանում ԵՄ առաքելությունը (EUMA) մեկնարկել է ԵՄ խորհրդի 2023 թ. փետրվարի 20-ի²⁵ որոշմամբ՝ ի պատասխան Հայաստանի իշխանությունների պաշտոնական դիմումի՝ տեղում ԵՄ քաղաքացիական առաքելություն տեղակայելու վերաբերյալ: Սա տեղի է ունեցել՝ հաշվի առնելով ավելի վաղ իրականացված ԵՄ դիտորդական կարողության (EUMCAP) դրական փորձը, որը 2022 թ. հոկտեմբերի 20-ից մինչև 2022 թ. դեկտեմբերի 19-ը տեղակայված էր Հայաստան-Ադրբեջան սահմանի հայկական հատվածում:

2025 թ. հունվարի 30-ին Եվրոպական խորհուրդը երկարաձգեց առաքելության առաջին երկամյա մանդատը ևս երկու տարով՝ 2025 թ. փետրվարի 20-ից մինչև 2027 թ. փետրվարի 19-ը: ՀԵՄԱ-ի երկրորդ մանդատը նախատեսում է մինչև 225 աշխատակիցների ներգրավում՝ ներառյալ 166 միջազգային և 50 տեղական աշխատակից: ՀԵՄԱ-ի դիտորդներն ու քաղաքացիական փորձագետները գործուղվում են ԵՄ անդամ 25 պետություններից, ինչպես նաև Կանադայից:

ՀԵՄԱ-ն տեղակայված է և գործում է Հայաստանի Հանրապետության միջազգայնորեն ճանաչված տարածքում՝ Ադրբեջանի հետ միջազգային սահմանի հայկական կողմում: Առաքելության գլխավոր գրասենյակը գտնվում է Եղեգնաձորում. վեց առաջապահ օպերացիոն բազաները համապատասխանաբար տեղեկայված են Եղեգնաձոր, Ջերմուկ, Մարտունի, Կապան, Գորիս և Իջևան քաղաքներում, իսկ կապի ապահովման գրասենյակը գտնվում է Երևանում²⁶:

25 Տե՛ս ավելին՝ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2023/386/oj/eng>
26 Տե՛ս https://www.eeas.europa.eu/euma/about-european-union-mission-armenia_en?s=410283

ԵՄ քաղաքացիական առաքելության տեղակայումը Հայաստանի Ադրբեջանի հետ սահմանի երկայնքով բացառիկ կարևորություն ունի: Այն ոչ միայն նպաստեց առաքելության մանդատի գործողության ժամանակահատվածում Հայաստանի Հանրապետության տարածքի նկատմամբ ադրբեջանական հարձակումների կանխարգելմանը, այլև արտաքին աշխարհին ուղերձ հղեց Եվրոպական միության կողմից Հայաստանին ցուցաբերվող ավելի մեծ աջակցության և, ըստ էության, Հայաստանում եվրոպական ներկայության ամրապնդման մասին: Թեև ՀԵՄԱ-ն իր բնույթով քաղաքացիական առաքելություն է, այն էականորեն սահմանափակեց Ադրբեջանի «սողացող» առաջխաղացման (creeping conquest) ձգտումները՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ առաքելությունը կարող է ապահովել իրավիճակի օբյեկտիվ գնահատում և այն ներկայացնել արտաքին դերակատարներին: Այդ պայմաններում Ադրբեջանի համար զգալիորեն դժվարանում էր շրջանառել անհիմն կամ «գոյություն չունեցող» արդարացումներ՝ Հայաստանի նկատմամբ հերթական ագրեսիան հիմնավորելու համար: Սրանով է պայմանավորված նաև Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևի դժգոհությունը և ՀԵՄԱ-ի հասցեին հնչեցված հրապարակային քննադատությունը²⁷: Հենց նույն այս տրամաբանությամբ է բացատրվում, թե ինչու Ադրբեջանը խաղաղության համաձայնագրի շրջանակում փորձում է որպես նախապայման ներառել սահմանների երկայնքով երրորդ կողմի ուժերի չտեղակայման դրույթը²⁸: Մնում է տեսնել, թե այդ դրույթը գործնականում ինչպես կմեկնաբանվի և արդյոք հնարավոր կլինի գտնել իրավաքաղաքական մանևրի հնարավորություն, ինչը թույլ կտա ապահովել Հայաստանում ՀԵՄԱ-ի ներկայության շարունակականությունը:

Եվրոպական խաղաղության գործիքակազմ

2024 թ. հուլիսի 22-ին Եվրոպական խորհուրդը Եվրոպական խաղաղության գործիքակազմի (EPF) շրջանակներում ընդունեց Հայաստանի Հանրապետության զինված ուժերին աջակցելու վերաբերյալ առաջին 10 մլն եվրո արժողությամբ աջակցության միջոցը: Աջակցության միջոցի հայտարարագրված նպատակը շարժական վրանային ճամբարի տեղակայումն էր՝ այն ընդլայնելու ու բրիգադային մակարդակի հասցնելու նկատառումով, որն ուղղված էր զինված ուժերի լոգիստիկ կարողությունների ամրապնդմանը, ճգնաժամային և արտակարգ իրավիճակներում քաղաքացիական բնակչության պաշտպանության բարելավմանը նպաստելուն, ինչպես նաև երկրի դիմակայունության և զինված ուժերի տարբեր ստորաբաժանումների միջև փոխգործունակության բարձրացմանը այն դեպքերում, երբ ապագայում դրանք կմասնակցեն միջազգային ռազմական առաքելություններին և գործողություններին:

2026 թ. հունվարի 29-ին Եվրոպական խորհուրդը, Եվրոպական խաղաղության գործիքակազմի շրջանակում, հաստատեց Հայաստանի համար 20 մլն եվրո արժողությամբ աջակցության երկրորդ միջոցը²⁹: Այս անգամ աջակցությունը տրամադրվում է Հայաստանի զինված ուժերի լոգիստիկ կարողությունները զարգացնելու նպատակով՝ հատուկ կարևորելով ճգնաժամային և արտակարգ իրավիճակներում քաղաքացիական բնակչության պաշտպանության բաղադրիչը, ինչպես նաև զինված ուժերի փոխգործելիության աշխատանքների արագացման ուղղությունը: Այն գնահատվում է որպես ԵՄ-Հայաստան ավելի սերտ համագործակցության հերթական քայլ՝ միտված Հայաստանի դիմակայունության հետագա ամրապնդմանը, ինչը նպաստում է տարածաշրջանում կայունությանը, խաղաղությանը և անվտանգությանը³⁰:

2024 թվականին ԵԽԳ-ի շրջանակներում երկու անգամ աջակցման միջոցների տրամադրումը, բացի պաշտոնապես ներկայացվող նպատակներից, դիտարկվում է նաև որպես ԵՄ-ի՝ Հայաստանին սատար կանգնելու լրացուցիչ ազդակ և արտաքին աշխարհին հասցեագրված ուղերձ՝ Հայաստանի արտաքին քաղաքականության դիվերսիֆիկացման քաղաքականությանը ցուցաբերվող ավելի ընդգծված աջակցության մասին, այդ թվում՝ պաշտպանության և անվտանգության ոլորտներում:

27 Իլհամ Ալիևը մեղադրում է EUMA-ին լրտեսության մեջ՝ <https://mediamax.am/en/news/foreignpolicy/57211>
28 Նախաստորագրված խաղաղության համաձայնագրի VII հոդվածը՝ <https://www.mfa.am/en/press-releases/2025/08/11/Initialled%20Arm-Az%20Peace%20Agreement%20text/13394>
29 Տե՛ս https://www.eeas.europa.eu/delegations/armenia/european-peace-facility-council-adopts-second-bilateral-assistance-measure-support-armenia_en
30 ԵՄ արտաքին գործերի և անվտանգության քաղաքականության հարցերով բարձր ներկայացուցիչ Կայա Կալասի հայտարարությունը՝ նոր EPF աջակցության միջոցի վերաբերյալ՝ https://www.eeas.europa.eu/delegations/armenia/european-peace-facility-council-adopts-second-bilateral-assistance-measure-support-armenia_en

ԵՄ անդամակցության գործընթացի մեկնարկի մասին օրենք

2022 թվականից սկսած Հայաստանի քաղաքացիական հասարակության շրջանում գործող ժողովրդավարական ուժերը և արևմտամետ քաղաքական կուսակցությունները³¹ տարբեր ձևաչափերով առաջ են մղել ԵՄ հետ առավել սերտ ինտեգրման, այդ թվում՝ ԵՄ անդամակցության օրակարգը: Այդ ջանքերի կարևոր ձեռքբերումներից էր «Եվրոպական միությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցելու գործընթացի մեկնարկի մասին» օրենքի նախագծի շրջանառության մեջ դնելու նպատակով հանրային օրենսդրական նախաձեռնության հաջող մեկնարկը (հանրային խոսույթում՝ «Եվրաքվե» նախաձեռնություն)³²: 2024 թ. հուլիսի 23-ին նախաձեռնության մասնակիցները (51 անդամներ) պաշտոնապես հայտարարեցին օրենսդրական նախաձեռնություն սկսելու իրենց մտադրության մասին: Օրենքի նախագիծը կազմված էր նախաբանից, որտեղ նշվում էր, որ օրենքի ընդունմամբ Հայաստանի Հանրապետության նպատակը ժողովրդավարական ինստիտուտների զարգացումն է, հասարակության բարեկեցության բարձրացումը, անվտանգության և դիմակայունության ամրապնդումը, ինչպես նաև պետությունում իրավունքի գերակայության ուժեղացումը: Օրենքի հիմնական մասով հայտարարվում էր Եվրոպական միությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցելու գործընթացի մեկնարկը³³:

Ստորագրահավաքի փաստացի գործընթացը մեկնարկել է 2024 թ. սեպտեմբերի 16-ին: Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության համաձայն³⁴ Ազգային ժողովում օրենսդրական նախաձեռնություն ներկայացնելու համար պետք է երկու ամսվա ընթացքում հավաքվեր 50,000 քաղաքացու ստորագրություն: Ստորագրահավաքի գործընթացի մեկնարկից մեկ ամսից մի փոքր ավել ժամանակահատվածում նախաձեռնությունը հաջողությամբ հավաքեց շուրջ 60,000 ստորագրություն³⁵, որոնք այնուհետև ներկայացվեցին Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողով՝ իսկությունը ստուգելու նպատակով: Իսկության ստուգման գործընթացը հաջողությամբ անցնելուց հետո՝ 2025 թվականի սկզբին, Հայաստանի Հանրապետության Կառավարությունը հավանություն տվեց օրենսդրական նախաձեռնությանը, որը հետագայում՝ 2025 թ. մարտի 26-ին³⁶ ընդունվեց Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից և ուժի մեջ մտավ Հայաստանի Հանրապետության նախագահի կողմից ստորագրվելուց հետո՝ 2025 թ. ապրիլի 4-ին:

«Եվրաքվե» նախաձեռնության դերը իսկապես դժվար է գերազնահատել: Նախևառաջ, 2015 թվականի սահմանադրական փոփոխությունների ընդունումից ի վեր այն դարձավ առաջին հաջողված ժողովրդական նախաձեռնությունը (հենց 2015 թվականի սահմանադրական փոփոխություններով ՀՀ քաղաքացիներին վերապահվեց նման իրավասություն): Երկրորդ՝ նախաձեռնությունը կարևոր քայլ էր միտված Հայաստանի քաղաքացիների շրջանում Եվրոպական միության, որպես նշանակալի գլոբալ դերակատարի վերաբերյալ իրազեկվածության բարձրացմանը: «Եվրաքվեի» քարոզարշավի ընթացքում նախաձեռնության անդամներն այցելեցին Հայաստանի տարբեր մարզեր և լայն հանրության հետ քննարկեցին ԵՄ-Հայաստան գործընկերության թեման, ԵՄ-ի գլոբալ և Հայաստանի համար ունեցած դրական ձեռքբերումները, «Եվրոպայի գաղափարը», ինչպես նաև այն քաղաքական և տնտեսական առավելությունները, որոնք կարող են ապահովել ԵՄ-ը Հայաստանի անդամակցությունը և այլն: Սա ակնհայտորեն դրական ազդեցություն է ունեցել հանրային ընկալումների ձևավորման վրա, ինչը արտացոլվել է նաև 2024 թվականի աշնանը Միջազգային հանրապետական ինստիտուտի իրականացված հարցումների արդյունքներում, որոնց համաձայն՝ հարցվածների 59%-ը նշել է, որ համապատասխան հարցադրման դեպքում կողմ կքվեարկեր ԵՄ անդամակցությանը: Միևնույն ժամանակ, նախաձեռնությունը ցույց տվեց նաև ԵՄ

31 Երկու եվրոպական հարթակների քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչները՝ ԵՄ-Հայաստան Քաղաքացիական հասարակության հարթակը և ԱԳՔ ՔՀՖ-ի Հայկական հարթակը, միավորվեցին «Հանրապետություն» կուսակցության, «Հանուն Հանրապետության» կուսակցության և Հայաստանի Եվրոպական կուսակցության՝ արևմտամետ ուժերի հետ՝ նախաձեռնելու 50,000 ստորագրության հավաքագրում՝ օրենքի նախագիծը Ազգային ժողով ներկայացնելու համար:
32 Տե՛ս նախաձեռնության մեկնարկի ուղիղ հեռարձակումը՝ https://www.youtube.com/watch?v=9yDZQMS_RSg (31:10-ից մինչև 33:26)
33 Տե՛ս օրենքը՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/205203>
34 ՀՀ Սահմանադրություն, հոդված 109, մաս 6՝ <https://www.arlis.am/hy/acts/102510>
35 Տե՛ս <https://www.youtube.com/watch?v=JVxjQ7YBXbU>
36 Տե՛ս <https://hy.armradio.am/archives/641885>

ներսում գործող դերակատարներին, որ Հայաստանը իրապես ձգտում է խորացնել գործընկերությունը Եվրոպական միության հետ՝ ներառյալ ԵՄ անդամակցության պատրաստակամության միջոցով: Վերջապես, նախաձեռնությունը հնարավորություն տվեց իշխող «Քաղաքացիական պայմանագիր» կուսակցությանը հստակորեն համախմբել իշխանական թիմի ներսում առկա պրոեվրոպական գործիչներին՝ արձագանքելով քաղաքացիների կոչերին և ցույց տալով ուղիղ ժողովրդավարության գործնական դրսևորում:

Վիզաների ազատականացման երկխոսություն նախապատմություն

ՀԸԳՀ-ի 15-րդ հոդվածի 2-րդ մասը նախատեսում էր, որ «պատեհ ժամանակ կդիտարկեն մուտքի արտոնագրի ազատականացման շուրջ երկխոսություն սկսելու հարցը՝ պայմանով, որ արդյունավետ կառավարվող և անվտանգ շարժունակության վերաբերյալ պայմանները գործեն»³⁷: Այդուհանդերձ, վիզաների ազատականացման շուրջ երկխոսությունը փաստացի մեկնարկեց միայն 2024 թվականի վերջում: Հաշվի առնելով, որ ՀԸԳՀ-ն ժամանակավոր կիրառությամբ ուժի մեջ է մտել 2018 թվականի սկզբին, ստացվում է, որ Հայաստանից պահանջվել է ավելի քան 6 տարի՝ վիզաների ազատականացման երկխոսության մեկնարկին հասնելու համար:

Հայաստանի և Եվրոպական միության միջև դեռ 2012 թվականից գործում է Վիզաների դյուրացման համաձայնագիրը, որով սահմանվել են է մի շարք դրական փոփոխություններ Հայաստանի քաղաքացիներին կարճաժամկետ Շենգենյան վիզաների տրամադրման գործընթացում, այդ թվում՝ պահանջվող փաստաթղթերի միասնականացված և պարզեցված ցանկ, վիզային վճարների նվազեցում, որոշակի կատեգորիայի ՀՀ քաղաքացիների համար բազմակի մուտքի երկարաժամկետ վիզաների տրամադրում, ինչպես նաև դիմումների մշակման ավելի կարճ ժամկետներ³⁸: Այնուամենայնիվ, գործնականում բազմաթիվ դեպքերում վիզաների ստացման գործընթացում Հայաստանի քաղաքացիները բախվում են դժվարությունների՝ պայմանավորված հյուպատոսական ծառայություններում դիմումների զգալի կուտակումների և երկար սպասման հերթերի հետ, ինչի հետևանքով նրանք հաճախ ստիպված են լինում դիմել մասնավոր, երրորդ կողմ հանդիսացող կազմակերպությունների՝ մուտքի արտոնագրի դիմումի ներկայացման պայմանավորվածություն (appointment) ստանալու համար: Այս հանգամանքը փաստացիորեն նվազեցնում է դյուրացման համաձայնագրով նախատեսված որոշ արտոնությունների իրագործելիությունը՝ դրանք դարձնելով առավելապես ձևական: Արդյունքում, վիզային ռեժիմի ազատականացումը շարունակում է մնալ ինչպես Հայաստանի պետական մարմինների, այնպես էլ հանրության երկարաժամկետ ակնկալիքներից մեկը, և վերջին 7 տարիների ընթացքում այդ ակնկալիքը բազմիցս բարձրաձայնվել է ԵՄ ինստիտուտների առջև:

Արտաքին հարաբերությունների հարցերով խորհրդի՝ 2024 թվականի հուլիսի 22-ի հանդիպման ընթացքում ԵՄ Արտաքին գործերի նախարարները ողջունել են «Հայաստանի հետ վիզաների ազատականացման շուրջ երկխոսություն սկսելու Հանձնաժողովի մտադրությունը»: Վիզաների ազատականացման երկխոսությունը (ՎԱԵ) մեկնարկել է 2024 թ. սեպտեմբերի 9-ին՝ նպատակ հետապնդելով աջակցել Հայաստանին՝ ԵՄ-ի հետ կարճաժամկետ այցելությունների համար (90 օրից պակաս՝ ցանկացած 180-օրյա ժամանակահատվածում) առանց վիզայի ռեժիմի հասնելու հարցում: Վիզաների ազատականացման երկխոսությունը կառուցվել է ԵՄ-Հայաստան վիզաների դյուրացման և վերադարձի (readmission) համաձայնագրերի հաղորդված հաջող իրականացման

37 St'u https://www.mfa.am/filemanager/eu/CEPA_ENG_1.pdf
38 St'u' https://www.mfa.am/filemanager/Statics/EU_AM_VFA_am.pdf

հիման վրա: Նշենք, որ 2014 թվականի հունվարի 1-ից ԵՄ քաղաքացիներն ազատված են Հայաստան ճանապարհորդելու համար վիզա ստանալու պահանջից:

Կողմերի միջև առկա է համաձայնություն, որ նրանք սերտորեն կհամագործակցեն՝ վիզաների ազատականացման երկխոսությունն արդյունավետ կերպով առաջ մղելու գործում: Այս գործընթացը լինելու է արժանիքահեն (merit-based) և կշարունակվի այնքան ժամանակ, որքան կպահանջվի ապահովելու բոլոր համապատասխան չափանիշների և կատարողական ուղենիշների (benchmarks) բավարարումը, ինչից հետո վիզաների ազատականացման վերաբերյալ վերջնական որոշումը կընդունվի Եվրոպական խորհրդի և Եվրոպական խորհրդարանի կողմից: Գործընթացին աջակցություն կտրամադրվի նաև Հայաստանի համար նախատեսված 2024–2027 թթ. «Դիմակայունության և աճի ծրագրի» շրջանակներում:

Եվրոպական հանձնաժողովը Վիզաների ազատականացման գործողությունների ծրագիրը (VLAP) հայկական կողմին փոխանցել է 2025 թ. նոյեմբերի 5-ին³⁹, ինչը, ինքնին, աննախադեպ արագ գործընթաց էր, որը հաջորդեց Հայաստանի կողմից ԵՄ անդամակցության գործընթացի մեկնարկի վերաբերյալ հատուկ օրենքի ընդունմանը: Իր հերթին, ԵՄ կողմը բարձր է գնահատել այն հանգամանքը, որ Հայաստանը վիզաների ազատականացման շուրջ երկխոսություն հարցում առաջ է շարժվել ավելի արագ, քան որևէ այլ երկիր⁴⁰: Հարկ է նշել, որ այս գործողությունների ծրագիրը մշակված է հատուկ Հայաստանի համար (tailor-made) և նույնականացնում է բոլոր այն միջոցառումները, որոնք պետք է իրականացվեն, ինչպես նաև այն բոլոր պահանջները, որոնք Հայաստանը պետք է բավարարի: Գործողությունների ծրագրում նախատեսված միջոցառումները կառուցված են չորս հիմնական «բլոկների» շուրջ, որոնք ներառում են՝

1. փաստաթղթերի պաշտպանություն, ներառյալ կենսաչափական տվյալներ,
2. սահմանների համալիր կառավարում, միգրացիոն կառավարում և ապաստանի տրամադրում,
3. հասարակական կարգ և անվտանգություն,
4. արտաքին հարաբերություններ և հիմնարար իրավունքներ:

Ընթացիկ իրավիճակի էական փոփոխության դեպքում Եվրոպական հանձնաժողովը, խորհրդակցելով Խորհրդի հետ, կարող է առաջարկել վերանայել Գործողությունների ծրագիրը և կրկին համապատասխանեցնել այն:

Վիզաների ազատականացման գործողությունների ծրագիրը նախատեսում է երկաստիճան չափանիշներ (benchmarks), որոնք պետք է գնահատվեն՝ հաջորդելով միմյանց աստիճանական կիրառմամբ.

1. Նախնական չափանիշներ, որոնք վերաբերում են քաղաքականության շրջանակին (օրենսդրություն և պլանավորում), և
2. Ավելի որոշակիացված ուղենիշներ, որոնք վերաբերում են համապատասխան միջոցառումների արդյունավետ և կայուն իրականացմանը:

Հանձնաժողովի հաշվետվությունների միջոցով Եվրոպական խորհրդարանը և Խորհրդրդը կանոնավոր կերպով կտեղեկացվեն ուղենիշների յուրաքանչյուր խմբի կատարման մասին, որոնք կգնահատվեն տեղում իրականացվող գնահատումներով՝ ԵՄ անդամ պետությունների փորձագետների ներգրավմամբ: Այդ նպատակով Հանձնաժողովն ակնկալում է, որ Հայաստանը կտրամադրի մանրամասն տեղեկություններ (ներառյալ համապատասխան վիճակագրական տվյալներ և

39 St'u https://home-affairs.ec.europa.eu/news/commission-presents-action-plan-visa-liberalisation-armenia-2025-11-05_en
40 Եվրոպական հանձնաժողովի Միգրացիայի և ներքին գործերի գլխավոր տնօրինության գլխավոր տնօրենի տեղակալ Յոհաննես Լուխսեր <https://www.1lurer.am/en/2025/11/05/Armenia-has-passed-this-path-the-fastest-EU-official-on-visa-liberalization-process/1410483>

ֆինանսական ծրագրեր՝ կայուն կերպով Գործողությունների ծրագրի իրականացմանն աջակցելու համար), ինչը թույլ կտա գնահատել տեղում ձեռք բերված կոնկրետ արդյունքները:

Բացի այդ, ԵՄ-ի և Հայաստանի միջև հետընդունման մասին համատեղ համաձայնագրի լիարժեք և արդյունավետ իրականացման մշտադիտարկումը կշարունակի իրականացնել համապատասխան Համատեղ կոմիտեն: Ինչ վերաբերում է ԵՄ-ի և Հայաստանի միջև վիզաների տրամադրումը դյուրացնելու մասին համաձայնագրի իրականացմանը (որի մշտադիտարկումն իրականացնում է համապատասխան Համատեղ կոմիտեն), առանձնակի կարևորություն կտրվի հիմնավորող փաստաթղթերի հետ կապված խարդախության ռիսկերի հաղթահարմանը: Հանձնաժողովը նաև շարունակաբար մշտադիտարկում կիրականացնի, ի թիվս այլնի, Հայաստանում վիզաների մերժման մակարդակի, ԵՄ արտաքին սահմանին մուտք գործելու մերժում ստացած կամ ԵՄ-ում անօրինական բնակվող՝ բերման ենթարկված ՀՀ քաղաքացիների թվի, վերադարձի մասին որոշումների թվի և Հայաստան վերադարձողների թվի, ՀՀ քաղաքացիների կողմից ներկայացված ԵՄ-ում ապաստան տրամադրելու մասին դիմումների թվի, ինչպես նաև կատարման այլ համապատասխան ցուցանիշների առնչությամբ: Հանձնաժողովը նաև կիրականացնի Հայաստանի համար վիզաների հետագա ազատականացման արդյունքում ԵՄ-ի վրա միգրացիայի և անվտանգության հնարավոր ազդեցության գնահատում, ինչպես նաև հաշվի առնելով ԵՄ համապատասխան դերակատարների կարծիքը՝ նախքան ուղենիշների երկրորդ փուլի գնահատմանն անցնելը: Վիզաների ազատականացման գործողությունների ծրագրի իրականացման ամբողջ ընթացքում անհրաժեշտ կլինի անդրադառնալ բացահայտված հնարավոր ազդեցություններին և միջոցներին:

Վիզաների հետագա ազատականացման հնարավոր ազդեցության նախնական գնահատման առումով, պետք է նշել, որ վիզաների մերժման մակարդակը գրեթե անփոփոխ է մնացել 2019-2023 թվականներին (13.16% 2019 թվականին, 13.2% 2023 թվականին), մինչդեռ միևնույն ժամանակ, այս ժամանակահատվածում տրամադրված վիզաների ընդհանուր թիվն աճել է 36%-ով: 2024 թվականի վերջին տվյալները ցույց են տալիս, որ մերժումների մակարդակը մնացել է կայուն (12.4%), մինչդեռ վիզայի դիմումների թիվն աճել է՝ 2023 թվականի 80.356-ից 2024 թվականին հասնելով 100.352-ի: Պետք է նշել նաև Հայաստանի՝ հաճախ ճամփորդող բարեխիղճ քաղաքացիներին բազմակի մուտքի վիզաների տրամադրման աճող թիվը:

Վիզաների ազատականացման գործողությունների ծրագրի բաղադրիչները⁴¹

Վիզաների ազատականացման գործողությունների ծրագիրը (VLAP) թեև հարմարեցված է ԵՄ-Հայաստան շարունակական համագործակցության առանձնահատկություններին, ընդհանուր առմամբ համադրելի է այն շրջանակային մոտեցումների հետ, որոնք նախկինում կիրառվել են Արևելյան գործընկերության ծրագրի այլ երկրների՝ Վրաստանի, Ուկրաինայի և Մոլդովայի նկատմամբ, որոնք ձգտել և ձեռք են բերել Եվրոպական միության հետ առանց վիզայի ռեժիմ: Գործողությունների ծրագիրը սահմանում է համապարփակ բարեփոխումների օրակարգ մի շարք իրար հետ փոխկապակցված քաղաքական ոլորտներում, ինչպիսիք են փաստաթղթերի անվտանգության ապահովումը (մասնավորապես՝ կենսաչափական անձնագրերի ներդրումը), ինտեգրված սահմանային կառավարումը, միգրացիայի և շարժունակության կառավարումը, անձնական տվյալների պաշտպանությունը, իրավունքի գերակայության և հակակոռուպցիոն երաշխիքների ապահովումը, անձանց անվտանգ տեղաշարժի ապահովումը, ինչպես նաև հիմնարար իրավունքների պաշտպանությունը:

Թեև այլ երկրների փորձի համեմատական ուսումնասիրությունը կարող է տրամադրել գործընթացի վերաբերյալ որոշակի կողմնորոշիչ ժամանակային շրջանակներ, հարկավոր է նշել, որ վիզաների ազատականացման յուրաքանչյուր գործընթաց, այնուամենայնիվ, շարունակում է մնալ կոնտեքստային և տվյալ երկրի պայմաններին բնորոշ: Իրականացման տեմպն ու հաջողությունն առաջին հերթին

41 Տե՛ս https://home-affairs.ec.europa.eu/action-plan-visa-liberalisation-armenia_en

կախված են ազգային ինստիտուտների կարողություններից և արդյունավետությունից, պահանջվող բարեփոխումների ծավալից ու խորությունից, ինչպես նաև քաղաքական հանձնառության և հասարակական ներգրավվածության (ownership) մակարդակից: Այս առումով տեխնիկական գործընթացը համակարգվում է Եվրոպական հանձնաժողովի կողմից, սակայն ԵՄ անդամ պետությունները կունենան որոշիչ դեր՝ Հայաստանի կողմից արձանագրած առաջընթացի գնահատման և գործընթացի վերջնական արդյունքների սահմանման գործընթացում: Հետևաբար, բարեփոխումները պետք է ոչ միայն ձևականորեն ընդունվեն օրենսդրության տեսքով, այլ նաև գործնականում արդյունավետորեն և կայուն կերպով իրականացվեն:

Այսպիսով, առանց վիզայի ճանապարհորդական ռեժիմին հասնելու ընդհանուր ժամանակային շրջանակը պայմանավորված կլինի այն արագությամբ, որակով և հետևողականությամբ, որով Հայաստանի կառավարությունը կիրականացնի Գործողությունների ծրագիրը: Առանձնահատուկ կարևորություն ունի բարեփոխումների գործընթացի ազգային սեփականության զգացողությունը (national ownership), որը ուղիղ կերպով կազդի արձանագրված արդյունքների թե՛ վստահելիության մակարդակի, թե՛ կայունության վրա: Կարևոր է նշել, որ ԵՄ-Հայաստան երկխոսության ներկայիս որակը գտնվում է շատ բարձր մակարդակի վրա՝ հաշվի առնելով պահանջվող բարեփոխումների առաջընթացի գործում հայաստանյան ինստիտուտների կողմից ցուցաբերվող ընդգծված հետաքրքրվածությունը, հանձնառությունը և տեխնիկական կարողությունները:

Ակնկալվում է, որ ԵՄ անդամ պետությունները մանրակրկիտ կերպով կգնահատեն իրականացված բարեփոխումների բովանդակությունը և կիրառելիության արդյունավետությունը: Այնուամենայնիվ, երբ բարեփոխումները արժանահավատորեն ավարտված լինեն, ԵՄ կողմում առկա կլինի ուժեղ քաղաքական խթան և հանձնառություն՝ առանց վիզայի ռեժիմին անցումն ապահովելու ուղղությամբ: Ակնկալվում է, որ այս գործընթացը էական դեր կկատարի մարդկանց միջև շփումների (people-to-people contacts) ընդլայնման և Հայաստանի ու ԵՄ անդամ պետությունների քաղաքացիների միջև կապերի խորացման գործում:

Կարևոր է, որ վիզաների ազատականացման գործողությունների ծրագիրը ընկալվի ոչ միայն որպես առանց վիզայի ռեժիմին հասնելու տեխնիկական ուղեցույց, այլ որպես ավելի ընդգրկուն գործիք բարեփոխումների իրականացման համար: Ծրագրով նախատեսված միջոցառումները կնպաստեն Հայաստանում իրավունքի գերակայության ամրապնդմանը, կենսաչափական համակարգերի կիրառմամբ ճանապարհորդական փաստաթղթերի անվտանգության և դրանց ամբողջականության բարձրացմանը, սահմանային և միգրացիոն կառավարման կատարելագործմանը, ինչպես նաև անձնական տվյալների պաշտպանության մեխանիզմների ամրապնդմանը՝ որպես հիմնարար սկզբունք, որը կիսում են թե՛ Եվրոպական միությունը, թե՛ Եվրոպայի խորհուրդը, որի անդամ է նաև Հայաստանը: Ընդհանուր առմամբ այս բարեփոխումները նպատակ ունեն ապահովելու ավելի անվտանգ և ապահով շարժունակություն՝ միաժամանակ աջակցելով Հայաստանի ինստիտուցիոնալ զարգացմանն ու եվրոպական չափանիշներին համապատասխանեցմանը:

Հայկական կողմում գործընթացը համակարգվում է ներքին գործերի նախարար Արփինե Սարգսյանի կողմից, որն ընդհանուր գնահատմամբ համարվում է այն բարձրաստիճան պաշտոնյաներից մեկը, ով լավ տիրապետում է ԵՄ համապատասխան չափանիշներին, որոնք անհրաժեշտ են առանց վիզայի ռեժիմին Հայաստանի հաջող անցման համար: 2026 թվականի համար նախատեսված առանցքային գործողությունները ներառում են նոր կենսաչափական անձնագրերի ներդրման մեկնարկը, օրենսդրական կարգավորումների ամրապնդումը և արձանագրված առաջընթացի վերաբերյալ ԵՄ փորձագիտական գնահատումները: Նոր կենսաչափական անձնագրերի արտադրությանն առնչվող հանձնառությունների իրականացման համար արդեն ընտրվել է ֆրանսիական առաջատար կոնսորցիում: Նախատեսվում է նաև մեկնարկել 2025 թ. հուլիսին ընդունված «Բնակչության պետական ռեգիստրի մասին» նոր օրենքի կիրառումը և 2026 թվականին ուժեղացնել սահմանային կառավարման համակարգը:

ԵՄ-Հայաստան գործընկերության ռազմավարական օրակարգ նախապատմություն

2023 թ. հոկտեմբերի 26–27-ին՝ Լաչինի միջանցքի շուրջ մեկ տարի տևած շրջափակումից և Ադրբեջանի կողմից Լեռնային Ղարաբաղի դեմ իրականացված լայնածավալ ռազմական հարձակումից անմիջապես հետո, որի հետևանքով Լեռնային Ղարաբաղից բռնի կերպով տեղահանվեցին ավելի քան 115.000 հայեր, Եվրոպական խորհուրդը ԵՄ բարձր ներկայացուցչին և Հանձնաժողովին հրավիրել էր ներկայացնելու տարբերակներ՝ առավել արդյունավետ ամրապնդելու Հայաստան-ԵՄ հարաբերությունները բոլոր ուղղություններով:

Հարկավոր է նշել, որ 2023 թ. հոկտեմբերին ԵՄ-ի կողմից Հայաստանին աջակցելու հռչակված խոստումը գործնականում կյանքի կոչելու ուղղությամբ իրականացվել են զգալի միջոցառումներ: Այդ ճանապարհին կարևոր քայլերից մեկը 2024 թ. ապրիլի 5-ին Բրյուսելում գումարված բարձր մակարդակի Հայաստան–ԵՄ–ԱՄՆ համատեղ հանդիպումն էր, որի ընթացքում Եվրոպական միությունը հանձն առավ աջակցել Հայաստանին «Հայաստանի դիմակայունության և աճի ծրագրի» շրջանակներում՝ հաջորդ 4 տարիների ընթացքում տրամադրելով 270 մլն եվրոյի դրամաշնորհներ և դրանով արձագանքելով էներգետիկայի, տրանսպորտի, կապակցվածության, բիզնեսների, ավիացիայի և միջուկային անվտանգության, առևտրի դիվերսիֆիկացման և այլ ուղղություններով Հայաստանի կարիքներին: ԵՄ ղեկավարները նաև հայտարարեցին «Եվրոպական միության և Հայաստանի միջև նոր և հավակնոտ Գործընկերության օրակարգի» մշակման գործընթացի մեկնարկի մասին⁴²:

Իր հերթին Հայաստանի վարչապետը նշել է, որ, չնայած շարունակվող ճգնաժամային զարգացումներին, Հայաստանը Էական առաջընթաց է արձանագրել ժողովրդավարության ապահովման ուղղությամբ և հետագայում ևս շարունակելու է այդ ջանքերը՝ Հայաստանում ժողովրդավարական հաստատությունների դիմակայունության ամրապնդման համար: Հարկ է նշել, որ Հայաստանի կառավարության այս մոտեցումը հիմնված էր մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների նկատմամբ հարգանքի վրա, որն ընկած է նաև Հայաստան–ԵՄ համագործակցության հիմքում: Միաժամանակ, դա կարևոր ընդգծում էր, քանի որ այն վերահաստատեց Հայաստանի հանձնառությունը արդարադատության և հանրային հատվածի բարեփոխումների առաջնության հարցում՝ ավելի ուժեղ, առավել անվտանգ և զարգացած պետություն կառուցելու նպատակով: Եռակողմ հարթակը ծառայեց նաև որպես ռազմավարական ձևաչափ Հայաստանի կառավարության համար կրկին ներկայացնելու իր «Խաղաղության խաչմերուկ» նախաձեռնությունը, որի նպատակն է խթանել Հարավային Կովկասի պետությունների և տարածաշրջանի սահմաններից դուրս գտնվող հարևան երկրների միջև կապակցվածությունն ու երկխոսությունը: Ավելին, վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանը պատրաստակամություն է հայտնել այդ նախաձեռնությունը համադրելու ԵՄ «Գլոբալ դարպասներ» նախաձեռնության (Global Gateway) ռազմավարության հետ, ինչը կարևոր և առաջադեմ քայլ էր՝ միտված Ադրբեջանի հետ հարաբերությունների կարգավորման գործընթացում ԱՄՆ-ի և ԵՄ-ի հետ ներգրավվածության մակարդակի բարձրացմանը:

Այսպիսով, եռակողմ հանդիպման ձևաչափը Հայաստանի համար դարձավ կարևոր հանգրվան թե՛ արտաքին ցնցումների նկատմամբ երկրի դիմակայունությունը բարձրացնելու նպատակով ԵՄ–ԱՄՆ ներդրումային և քաղաքական ներգրավվածության ամրապնդման, թե՛ առանցքային աշխարհաքաղաքական ուղերձի փոխանցման տեսանկյունից. Հայաստանը ձգտում է խաղաղության տարածաշրջանում և պատրաստ է համագործակցել այն ուժային կենտրոնների հետ, որոնք շահագրգռված են խաղաղության օրակարգի առաջնումբը:

42 Եվրոպական հանձնաժողովի նախագահ Ուրսուլա ֆոն դեր Լայենի մամուլի հաղորդագրությունը Հայաստանի համար «Դիմակայունության և աճի ծրագրի» վերաբերյալ՝ https://enlargement.ec.europa.eu/news/press-statement-president-von-der-leyen-resilience-and-growth-plan-armenia-2024-04-05_en

ԵՄ-Հայաստան գործընկերության ռազմավարական օրակարգի ընդունումը

ԵՄ-Հայաստան գործընկերության նոր ռազմավարական օրակարգը հաստատվել է 2025 թ. դեկտեմբերի 2-ին՝ ԵՄ–Հայաստան գործընկերության խորհրդի 6-րդ նիստում, որը նախագահում էր Հայաստանի արտաքին գործերի նախարար Արարատ Միրզոյանը⁴³: Այն նշանակալի առաջ քայլ է արձանագրել կողմերի միջև քաղաքական, տնտեսական և ոլորտային համագործակցության խորացման ուղղությամբ՝ փոխարինելով 2017 թվականին հաստատված Գործընկերության առաջնահերթություններին:

Ռազմավարական օրակարգը նախապատրաստվել է որպես յուրահատուկ արձագանք Հայաստանի «ընդհանուր եվրոպական արժեքների հանդեպ շարունակական հանձնառությանը և Միության հետ ինտեգրումը խորացնելու հավակնությանը», ինչպես նաև ի պատասխան հայ ժողովրդի՝ եվրոպական ինտեգրումն առավել ուժեղացնելու ձգտումներին: ԵՄ-ը միաժամանակ համապատասխան կերպով արձանագրել է հայ ժողովրդի եվրոպական մղումները, որոնք մասնավորապես արտահայտվել են 2025 թ. մարտի 26-ին «Եվրոպական միությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցելու գործընթացի մեկնարկի մասին» հանրային օրենսդրական նախաձեռնության ընդունմամբ, որին աջակցել է թե՛ Հայաստանի կառավարությունը, թե՛ Ազգային ժողովը: Օրակարգն արձագանքում է նաև Հայաստանի կողմից իր արտաքին քաղաքականությունը դիվերսիֆիկացնելու ջանքերին, ինչի մեկնարկը տրվել է Ռուսաստանի նկատմամբ ի հայտ եկած հիասթափության ֆոնին: Վերջապես, այն Հայաստան–ԵՄ համատեղ նախաձեռնություն է՝ հակազդելու հիբրիդային պատերազմին և հիբրիդային միջամտություններին, այդ թվում՝ Ադրբեջանի և Ռուսաստանի կողմից, որոնց թիրախում Հայաստանը գտնվում է 2018 թ. Թավշյա հեղափոխությունից ի վեր և որոնք առավել սրվեցին 2020 թ. Լեռնային Ղարաբաղի պատերազմի ընթացքում հայկական կողմի պարտությունից հետո:

Չնայած Հայաստանի հետ առաջին հայացքից բարեկամական հարաբերությունների պահպանմանը՝ Ռուսաստանի ղեկավարությունը՝ Կրեմլի հետ փոխկապակցված «փորձագետների» և նախկին բարձրաստիճան պաշտոնյաների միջոցով, բազմիցս հայկական իշխանություններին ուղղել է ռազմական ներխուժման սպառնալիքներ՝ նպատակ ունենալով վերականգնել իր նվազող ազդեցությունը Հայաստանում և տարածաշրջանում: Ակնհայտ է նաև, որ Կրեմլը դժվարությամբ է ընդունել այն իրողությունը, որ 2021 թ. հունիսի արտահերթ խորհրդարանական ընտրություններում հայ հասարակությունը երկրորդ նախագահ Քոչարյանի փոխարեն աջակցություն է ցուցաբերել գործող վարչապետի քաղաքական թիմին:

ՀԸԳՀ-ն (CEPA) ընդունելով որպես հարաբերությունների իրավական հիմք՝ նոր փաստաթուղթն ընդգրկում է ոլորտների լայն շրջանակ, որոնց ուղղությամբ ԵՄ–Հայաստան երկկողմ ջանքերը նախատեսվում է կենտրոնացնել, մասնավորապես ժողովրդավարության և իրավունքի գերակայության, արդարադատության բարեփոխումների, մարդու իրավունքների, սոցիալ-տնտեսական զարգացման, կապակցվածության, էներգետիկ անվտանգության, թվային և «կանաչ» անցման, տնտեսական դիվերսիֆիկացման, ինչպես նաև անվտանգության և պաշտպանության ոլորտում ընդլայնված համագործակցության ուղղություններով⁴⁴:

Փաստաթուղթը նախատեսում է առավել մեծ ուշադրություն դարձնել փոխգործակցությանը տրանսպորտի, էներգետիկայի և թվային կապակցվածության ոլորտներում, ինչպես նաև ավելացնել ներդրումները «Գլոբալ դարպասներ» նախաձեռնության շրջանակներում: Սա համապատասխանում է Եվրոպական հանձնաժողովի և ԵՄ բարձր ներկայացուցչի՝ «Սևծովյան տարածաշրջանի վերաբերյալ» ԵՄ-ի ռազմավարական մոտեցման մասին Եվրոպական խորհրդարանին և խորհրդին ուղղված՝ 2025 թվականի մայիսի 28-ի համատեղ հաղորդագրությանը: Այն միաժամանակ աջակցում է Հայաստանի

43 ԵՄ–Հայաստան Գործընկերության խորհրդի 6-րդ նիստից հետո համատեղ մամուլի հայտարարություն՝ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/12/03/joint-press-statement-following-the-6th-meeting-of-the-eu-armenia-partnership-council/>

44 Սանրամասների համար տե՛ս https://enlargement.ec.europa.eu/joint-communication-european-parliament-and-council-european-unions-strategic-approach-black-sea_en

կառավարության «Խաղաղության խաչմերուկ» նախաձեռնությանը և տարածաշրջանային կապակցվածության օրակարգին: Փաստահավաք առաքելությունը հաստատել է, որ սա կբարելավի տարածաշրջանային փոխադարձ կապերը, տնտեսական դիմադրողականությունը և առևտրի ու շարժունակության հնարավորությունները: Նոր ռազմավարական օրակարգի շրջանակներում հատուկ ուշադրություն կդարձվի նաև Ադրբեջանի կողմից 2023 թվականի սեպտեմբերին իրականացված ռազմական գործողությունից հետո տեղահանված Ղարաբաղի հայերի (այսուհետ՝ տեղահանված հայեր և (կամ) փախստականներ) կարիքների բավարարմանը և սոցիալ-տնտեսական ներառմանը նպաստելուն:

Հայաստան-ԵՄ գործընկերության ռազմավարական օրակարգը փոխարինում է առկա Գործընկերության առաջնահերթությունները: Այստեղ տարբերակվում են **կարճաժամկետ առաջնահերթություններ** (որոնք ենթակա են իրականացման, կամ որոնց առումով պետք է զգալի առաջընթաց գրանցել 3-4 տարվա ընթացքում) և **միջնաժամկետ առաջնահերթություններ** (որոնք ենթակա են իրականացման, կամ որոնց առումով պետք է զգալի առանձնընթաց գրանցել 7 տարվա ընթացքում):

2025 թ. դեկտեմբերի 2-ին Գործընկերության խորհրդի 6-րդ նիստում հաստատվելուց հետո ներկայումս այն լիարժեքորեն գործող փաստաթուղթ է: Ակնհայտ է, որ Գործընկերության ռազմավարական օրակարգը լրացնում է ՀԸԳՀ-ն և չի կարող հակասել վերջինիս՝ հաշվի առնելով, որ ՀԸԳՀ-ն ունի ավելի բարձր իրավական ուժ՝ պայմանավորված ԵՄ անդամ պետությունների և Հայաստանի կողմից իրականացված վավերացման գործընթացի արդյունքում ընդունված միջազգային համաձայնագիր լինելու հանգամանքով: Օրակարգի իրականացումն ու մոնիթորինգը պետք է ապահովվի նույն մարմինների կողմից, որոնք ստեղծվել են ՀԸԳՀ-ի կիրարկումն ու վերահսկողությունն իրականացնելու համար: Այս մոտեցումը հաստատվում է նաև այն փաստով, որ ռազմավարական օրակարգը կարող է փոփոխվել Գործընկերության խորհրդի կողմից, որն էլ ՀԸԳՀ-ով ստեղծված մարմիններից մեկն է: Փաստաթղթում ընդգծվում է նաև քաղաքացիական հասարակության կողմից՝ ԵՄ-Հայաստան քաղաքացիական հասարակության հարթակի ներգրավվածությունը մոնիթորինգի գործընթացում:

Ռազմավարական օրակարգի ուղենիշային սկզբունքները

Իր նշանակությամբ և բնույթով Ռազմավարական օրակարգն առանցքային փաստաթուղթ է, որը առաջիկա տարիներին էականորեն ձևավորելու է Հայաստանի և ԵՄ-ի միջև գործընկերության օրակարգը: Ստորև ներկայացվում են ԵՄ-Հայաստան գործընկերության ռազմավարական օրակարգի իրականացման **ուղենիշային սկզբունքները**.

1. Հայաստան-ԵՄ գործընկերության ռազմավարական օրակարգի շրջանակներում ձեռնարկվող գործողությունները պետք է լիովին համապատասխանեն ՀԸԳՀ-ին, այդ թվում՝ դրա նախաբանին:
2. Հայաստան-ԵՄ գործընկերության ռազմավարական օրակարգը պետք է իրականացվի թափանցիկ, հաշվետու և ներառական ձևով:
3. Հայաստան-ԵՄ գործընկերության ռազմավարական օրակարգի համար պահանջվում է երկու կողմերի ներգրավվածություն և ՀԸԳՀ-ի հետ կապված բարեփոխումների վերաբերյալ երկխոսություն:

- 1. Հայաստան-ԵՄ գործընկերության ռազմավարական օրակարգի նպատակը գործնական միջոցառումների աստիճանական իրականացմամբ շոշափելի և նախասահմանված արդյունքների հասնելն է:
- 2. Կողմերն ընդունում են քաղաքական հանձնառությամբ և պատշաճ տեխնիկական ու ֆինանսական միջոցներով համաձայնեցված առաջնահերթությունների իրականացմանն աջակցելու կարևորությունը:
- 3. Հայաստան-ԵՄ գործընկերության ռազմավարական օրակարգի իրականացման հետ կապված մշտադիտարկում կանցկացվի, դրա վերաբերյալ տարեկան հաշվետվություններ կներկայացվեն, և կիրականացվի վերջինի գնահատում: Կուսումնասիրվի դրա առաջընթացը, այդ թվում՝ ՀԸԳՀ-ում նշված ինստիտուցիոնալ կառույցների համատեքստում: Կիրառական ձևերի նաև քաղաքացիական հասարակության կողմից մշտադիտարկման գործունեության իրականացումը Հայաստան-ԵՄ գործընկերության ռազմավարական օրակարգի նկատմամբ, այդ թվում՝ Հայաստան-ԵՄ քաղաքացիական հասարակության հարթակի շրջանակներում:

Ընդհանուր ընկալումն այն է, որ ԵՄ-ն Հայաստանին կօգնի Հայաստան-ԵՄ գործընկերության ռազմավարական օրակարգում սահմանված նպատակներն իրագործելու և առաջնահերթություններն իրականացնելու հարցում: ԵՄ-ն այդ ամենը կապահովի՝ կիրառելով աջակցության հասանելի բոլոր աղբյուրները, ինչպես նաև փորձը և խորհրդատվությունը, լավագույն գործելակերպը, տեղեկությունների փոխանակումը, կարողությունների զարգացմանն աջակցելը, ինստիտուցիոնալ ամրապնդումը և աջակցության գործիքները: ԵՄ-ն նաև կհամագործակցի համախոհ գործընկերների հետ՝ Հայաստանին տրամադրվող աջակցության համակարգումն ապահովելու և «Թիմ Եվրոպա» մոտեցման կիրառումն ապահովելու համար, որով միավորվում են ԵՄ-ի, դրա անդամ պետությունների, Եվրոպական ներդրումային բանկի (ԵՆԲ), Վերակառուցման և զարգացման եվրոպական բանկի (ՎԶԵԲ) ու այլ շահագրգիռ գործընկերների ռեսուրսները: ԵՄ-ի համապատասխան ֆինանսական գործիքները կնպաստեն Հայաստան-ԵՄ գործընկերության ռազմավարական օրակարգի իրականացմանը: Այնուհանդերձ, Օրակարգն ինքնին ֆինանսական ծրագրային փաստաթուղթ չէ և չի փոխարինում կողմերի կազմած ծրագրերին:

Հայաստան-ԵՄ գործընկերության ռազմավարական օրակարգում նշված առաջնահերթությունների իրականացմանը նպաստելու համար Եվրոպական հանձնաժողովը ներկայացրել է Հայաստանի համար Դիմակայունության և աճի ծրագիրը՝ 2024-2027 թվականների համար 270 միլիոն եվրո արժողությամբ օժանդակության փաթեթ: Դիմակայունության և աճի ծրագրի համաձայն՝ ԵՄ-ն կտրամադրի՝ 1) 200 միլիոն եվրո դրամաշնորհային օժանդակություն՝ սոցիալ-տնտեսական օրակարգին և ԵՄ-ի հետ առավել սերտ ոլորտային համագործակցությանն աջակցելու համար, և 2) 70 միլիոն եվրո ներդրումային դրամաշնորհներ՝ առևտրի, էներգետիկայի և տրանսպորտային կապի ոլորտներում պետական և մասնավոր ներդրումները մոբիլիզացնելու և մասնավոր հատվածն ամրապնդելու նպատակով: Օժանդակությամբ նաև ամրապնդվում է Սևծովյան տարածաշրջանում ԵՄ ներգրավվածությունը⁴⁵:

45 Տե՛ս ավելին https://enlargement.ec.europa.eu/joint-communication-european-parliament-and-council-european-unions-strategic-ap-proach-black-sea_en

Ռազմավարական օրակարգի կարճաժամկետ և միջնաժամկետ առաջնահերթությունները

Կայունության, կապակցվածության և բարիդրացիական հարաբերությունների ձգտումը Հայաստանի և Եվրոպական միության համար ընդհանուր նպատակ է: Ձևավորման պահից Եվրոպական միությունն իր էությունը եղել է խաղաղության նախագիծ՝ հիմնադրված Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո նոր հակամարտությունները կանխելու և երկարաժամկետ համագործակցություն խթանելու նպատակով: Այդ փորձն ու մոդելը շարունակում են պահպանել իրենց բարձր արդիականությունը՝ Հարավային Կովկասում խաղաղության և կայունացման ուղիները դիտարկելիս: Խաղաղությունը կազմում է Եվրոպական միության ինքնության և արտաքին գործողությունների առանցքային բաղադրիչը: ԵՄ-ն ձևավորվել է պատմական հակամարտությունները հաղթահարելու նպատակով և իրապես հաջողել է նախկին հակառակորդների միջև հակամարտությունը համագործակցության վերածելու գործում: Հաջողական ընդլայնումների և հարևանության քաղաքականության միջոցով Միությունն աստիճանաբար ընդարձակել է խաղաղության, կայունության և բարեկեցության այս յուրահատուկ տարածքը: Այս համատեքստում ԵՄ-ն առանձնահատուկ կարևորություն է տալիս հարևան Հարավային Կովկասի տարածաշրջանում խաղաղության, կայունության և կապակցվածության ամրապնդմանը:

Եվրոպական միությունը ողջունեց Հայաստանի և Ադրբեյջանի միջև խաղաղության համաձայնագրի նախաստորագրումը, որն իրականացվել է Վաշինգտոնում՝ 2025 թ. օգոստոսի 8-ին, և այն որակեց որպես խաղաղության գործընթացի կարևոր հանգրվան:

Հայաստանյան հանրության, այդ թվում՝ սփյուռքի համար խաղաղությունը ոչ միայն ռազմավարական նպատակ է, այլև խորապես արմատավորված հասարակական ձգտում: Այս առումով հատկապես ուշագրավ է Հայաստանի կառավարության շեշտադրումը խաղաղության ինստիտուցիոնալացման վրա՝ «TRIPP»-ի և այլ վստահության ամրապնդման միջոցառումների միջոցով: Հետևաբար Եվրոպական միության որդեգրած մոտեցումը պրագմատիկ է, և Միությունը պատրաստակամ է աջակցել գործընթացին՝ գործի դնելով իր քաղաքական, ֆինանսական և տեխնիկական գործիքակազմը՝ ներառյալ ներդրումային և կապակցվածության ծրագրերը, ինչպես նաև կողմերի միջև երկխոսության ու վստահության ամրապնդման հարթակները:

Կապակցվածությունը կարող է դառնալ այս ներգրավվածության առանցքային հենասյուններից մեկը: Եվրոպական միության կողմից վերջերս ընդունած ԵՄ Սևծովյան ռազմավարությունը ստեղծում է տարածաշրջանային համագործակցության ընդլայնման նոր շրջանակ, և Եվրոպական միությունը խրախուսում է Հայաստանի Հանրապետության ակտիվ մասնակցությունը այս գործընթացին: Կապակցվածությունը պետք է ընկալվի լայն և ներառական իմաստով՝ կապելով ոչ միայն Հարավային Կովկասը, այլ նաև ավելի լայն տարածաշրջանները՝ ներառյալ Կենտրոնական Ասիան, Չինաստանը, Միջին միջանցքը և Եվրոպան: Ձևավորվող աշխարհաքաղաքական և տնտեսական այս միջավայրում Հայաստանը լավ դիրքավորված է՝ ունենալու կառուցողական և ռազմավարական դեր:

Կարևոր է ընդգծել, որ կապակցվածությունը չի սահմանափակվում միայն ֆիզիկական ենթակառուցվածքներով: Այն ներառում է նաև համայնքների միջև սոցիալական, տնտեսական և մարդկային կապերի ամրապնդումը: Փոխազդեցությունը, փոխշահավետությունը և համատեղ տնտեսական հնարավորությունները խթանելու միջոցով կապակցվածության նախաձեռնությունները կարող են նպաստել խաղաղության «պտուղները» մարդկանց կյանքում շոշափելի դրական փոփոխությունների վերածելուն:

Այս համատեքստում, Ռազմավարական օրակարգի առաջնահերթություններն են ժողովրդավարությունը, իրավունքի գերակայությունը և մարդու իրավունքները, որոնց ուղղությամբ ԵՄ-ն բարձր է գնահատում Հայաստանի հանձնառությունը, ինչպես նաև այս ուղղությամբ զգալի առաջընթացը՝ հաշվի առնելով չափազանց բարդ տարածաշրջանային իրավիճակը, որին Հայաստանը ներկայումս առերեսվում է: Առանցքային առաջնահերթությունների շարքում են սոցիալ-տնտեսական զարգացումը, առևտրի դիվերսիֆիկացումը, կայունությունը և դիմակայունության բարձրացումը, աշխարհաքաղաքական և տարածաշրջանային մարտահրավերների հասցեագրումը, ինչպես նաև թիրախավորված հիբրիդային և այլ սպառնալիքների վերացումը: Վիզայի ազատականացման շուրջ երկխոսությունը ևս նշված է որպես կարևոր համատեղ առաջնահերթություն: Համաձայն ԵՄ գնահատման՝ Հայաստանը զգալի առաջընթաց է արձանագրել այնպիսի առանցքային ոլորտներում բարեփոխումների իրականացման գործում, ինչպիսիք են արդարադատությունը, կոռուպցիայի դեմ պայքարը և իրավունքի գերակայության ապահովումը, խոսքի ազատությունը և ԶԼՄ-ների ազատությունը, ոստիկանության բարեփոխումները և ժողովրդավարական հաստատությունների ամրապնդումը (օրինակ՝ ստեղծելով ներքին գործերի նախարարություն), միգրացիայի և քաղաքացիական պաշտպանության ոլորտներում բարեփոխումները:

Միաժամանակ, տարածաշրջանի անվտանգային իրավիճակը մնում է անկայուն, և Հայաստան-ԵՄ գործընկերության սույն ռազմավարական օրակարգում, որպես համագործակցության նոր ոլորտ, ներառված են անվտանգությունը և պաշտպանությունը, որոնց նպատակը Հայաստանի դիմակայունությունը, անվտանգությունը և կայունությունը բարձրացնելն է (օրինակ՝ նախորդ բաժիններում քննարկված ԵՄ Եվրոպական խաղաղության գործիքակազմի միջոցառումները):

ԵՄ-ն մշտապես պատրաստ է աջակցել Հայաստանին և առաջիկա տարիներին անհրաժեշտ կլինի լրացուցիչ ուշադրություն դարձնել 2023 թվականի սեպտեմբերին ադրբեյջանական ռազմական հարձակման հետևանքով Լեռնային Ղարաբաղից ավելի քան 115.000 տեղահանված հայերի կարիքների բավարարմանը և նրանց՝ սոցիալ-տնտեսական համակարգում ներառմանը:

Հայաստան-ԵՄ գործընկերության այս ռազմավարական օրակարգը նպաստում է տնտեսական, առևտրային և էներգետիկ դիվերսիֆիկացմանը և առանցքային ոլորտներում նորմատիվ իրավական ակտերի հետագա համապատասխանեցմանը՝ առավել սերտ տնտեսական համագործակցության համար պայմաններ ստեղծելու նպատակով: Դրա նպատակն է նաև ամրապնդել համագործակցությունն այն ոլորտներում, որոնք կարևոր նշանակություն ունեն Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական դիմակայունության համար, ինչպես նաև ավելացնել ներդրումները: Սույն ուղղությունն առանձնահատուկ կարևորություն ունի՝ հաշվի առնելով, որ Հայաստանյան փորձագիտական շրջանակների և բիզնես ոլորտի բազմաթիվ ներկայացուցիչներ պահպանողական/սկեպտիկ մոտեցում ունեն ԵՄ շուկայի հետ տնտեսական կապերի և առևտրային կապակցվածության խորացման միջոցով տնտեսական դիվերսիֆիկացման հնարավորության նկատմամբ: Այդ իսկ պատճառով ակնկալվում է, որ Ռազմավարական օրակարգը կնպաստի երկկողմ առևտրի ավելի բարձր մակարդակի հասնելուն և կոյուրացնի հայկական ապրանքների մուտքը ԵՄ միասնական շուկա՝ ստեղծելով ավելի կանխատեսելի և աջակցող գործնական պայմաններ:

Հայաստան-ԵՄ գործընկերության սույն ռազմավարական օրակարգը կլրացնի Արևելյան գործընկերության քաղաքականության շրջանակը, որը մնում է արժեքավոր գործիք՝ Հայաստան-ԵՄ հարաբերությունների ամրապնդման և ընդհանուր հետաքրքրություն ներկայացնող ոլորտներում տարածաշրջանային համագործակցության համար: Հայաստան-ԵՄ համագործակցությամբ կապահովվի գլոբալ քաղաքականության նպատակների իրագործումը, ներառյալ՝ «Կլիմայի փոփոխության մասին» Փարիզի համաձայնագիրը և Կայուն զարգացման նպատակների 2030 թվականի օրակարգը, ինչպես նաև դրա Կայուն զարգացման 17 նպատակները: Համագործակցությունը

կնպաստի միջազգային կանոնահեն կարգի ամրապնդմանը և կօգնի Եվրոպային համաշխարհային հարթակում դառնալ առավել ուժեղ: Կլիմայի և ԿԶՆ-ների (Կայուն զարգացման նպատակների) բաղադրիչը կարևոր նշանակություն ունի հայկական կողմի համար՝ կայուն աճի և կլիմայի փոփոխությանն արձագանքելու ուղղությամբ իր ջանքերն առաջ մղելու տեսանկյունից, քանի որ դրանք ընդհանուր առմամբ կազմում են Հայաստանում իրականացվող միջազգային զարգացման ծրագրերի կարևոր ուղղություն (սովորաբար՝ ՄԱԿ-ի Զարգացման ծրագրի միջոցով), իսկ ԵՄ-ն սովյալ ոլորտում առանցքային դոնոր է:

Ռազմավարական օրակարգում, որպես առաջնահերթության կարգով հասցեագրվելիք բարեփոխումների ոլորտներ, ներառված են հետևյալը՝

1. Ժողովրդավարություն, մարդու իրավունքներ և արդյունավետ կառավարում,
2. ազատություն, շարժունակություն և անվտանգություն,
3. արտաքին և անվտանգային քաղաքականություն,
4. տնտեսական և ոլորտային համագործակցություն,
5. առևտուր և առևտրին առնչվող հարցեր,
6. մարդկանց միջև շփումներ:

Ակնհայտ է, որ բարեփոխումների յուրաքանչյուր ուղղություն ունի իրականացման իրապես նշանակալի մարտահրավերներ՝ պայմանավորված քաղաքական կամքի առկայության մակարդակով, կարողությունների և փորձագիտական ներուժի պակասով, ինչպես նաև ֆինանսական ռեսուրսների սահմանափակությամբ: Կարևոր է, որպեսզի այս մարտահրավերները համատեղ ջանքերով արագ և արդյունավետ կերպով հասցեագրվեն Եվրոպական միության, Հայաստանի կառավարության և քաղաքացիական հասարակության կողմից:

ԵՄ-ի կողմից Հայաստանի կառավարությանը հասցեագրվելիք հստակ ուղերձներից մեկը կարող է լինել այն, որ իրականացման գործընթացի ձգձգումը կամ դանդաղեցումը՝ պայմանավորված 2026 թվականի խորհրդարանական ընտրություններով, չի կարող ընդունելի համարվել: Հայաստանն արդեն իսկ զգալի ժամանակ է կորցրել ՀԸԳՀ-ի կիրառման ուղղությամբ՝ ինչպես օբյեկտիվ, այնպես էլ սուբյեկտիվ պատճառների հետևանքով, որոնք հաճախ մատնանշվել են իշխանությունների կողմից: Եթե թե՛ ՀԸԳՀ-ն, թե՛ նոր Ռազմավարական օրակարգը պետք է ծառայեն Հայաստանին և նրա քաղաքացիներին ԵՄ-ին մոտեցնելու նպատակին, ապա այս փուլում այլևս չպետք է լինեն հավելյալ և անպատեհ ձգձգումներ:

Երկրորդ՝ չափազանց կարևոր է, որ բոլոր համապատասխան ոլորտային նախարարություններում ձևավորվեն համարժեք ինստիտուցիոնալ կառուցվածքներ՝ Եվրոպական ինտեգրման վարչությունների (կամ համարժեք մասնագիտացված ստորաբաժանումների) տեսքով, որպեսզի կուտակվի ինստիտուցիոնալ հիշողություն և ապահովվի ՀԸԳՀ-ի ու նոր Ռազմավարական օրակարգի նպատակային՝ մասնագիտացված իրականացումը: Գործող մոտեցումը, երբ ԵՄ-ի ջանքերով առաջ մղվող բարեփոխումների իրականացումը հաճախ համակցվում է փոխնախարարների բազմաթիվ այլ գործառնությունների հետ և դրվում է նրանց վրա, փորձով ապացուցել է իր անբավարար

արդյունավետությունը, հատկապես՝ Արդարադատության նախարարության պարագայում: Քաղաքական պաշտոններ զբաղեցնող անձանց հաճախակի փոփոխությունները չպետք է խոչընդոտեն կամ թուլացնեն բարեփոխումների տեմպը և շարունակականությունը:

Երրորդ՝ կարևոր է նպատակային կերպով օգտագործել տարածաշրջանային այլ երկրների (մասնավորապես Վրաստանի, Մոլդովայի և Ուկրաինայի) ասոցացման գործընթացի ընթացքում կուտակված հարուստ փորձը: Այդ երկրների քաղաքացիական հասարակության շրջանակում կան ճանաչված նախկին պետական ծառայողներ և դիվանագետներ, որոնք հաջողությամբ առաջնորդել են իրենց պետությունները դեպի ԵՄ թեկնածուի կարգավիճակ ձեռք բերելու փուլը: Հայաստանի կառավարության կողմից մեծ բացթողում կլինի, եթե այդ փորձը չադապտացվի և չօգտագործվի հայկական համատեքստում:

Հայաստանի քաղաքացիական հասարակությունը կարող է առանցքային դեր ունենալ այս հարցում՝ ապահովելով կապեր համապատասխան փորձագիտական շրջանակների հետ և, որոշակի կարողությունների զարգացումով ու ֆինանսական ռեսուրսների առկայության դեպքում, հանդես գալ նաև որպես կառավարության համար արժեքավոր փորձագիտական աջակցություն տրամադրող դերակատար:

Վերջաբան

Հայաստանի և Եվրոպական միության միջև Գործընկերության ռազմավարական օրակարգը, ինչպես նշվել է սույն ուսումնասիրության մեջ, նախատեսված էր որպես փաստաթուղթ, որն ընդլայնում և զարգացնում է համագործակցությունը, որը մեկնարկել է առաջ է ընթացել Հայաստանի ու Եվրոպական միության միջև 2021 թ. մարտի 1-ին՝ ՀԸԳՀ-ի ամբողջական ուժի մեջ մտնելուց հետո: Այն հաշվի է առել Հայաստանի առանձնահատուկ կարիքները, որոնք ի հայտ են եկել 2020 թ. Լեռնային Ղարաբաղի պատերազմի ավարտից հետո, և հատկապես՝ 2023 թ. սեպտեմբերին Լեռնային Ղարաբաղից հայերի բռնի տեղահանության հետևանքով: Թեև 2025 թվականի ավարտին Հայաստան–ԵՄ գործընկերությունը գնահատվում է որպես «նոր և ավելի հավակնոտ փուլ» մտնող⁴⁶, ՀԸԳՀ-ն շարունակում է մնալ գլխավոր «մայր» փաստաթուղթը՝ իր պարտավորությունների շրջանակով և այդ պարտավորությունների իրականացումն ու մոնիթորինգը ապահովող ինստիտուցիոնալ կառուցվածքով:

Կառավարության, Եվրոպական միության և քաղաքացիական հասարակության շրջանակներում գործող դերակատարների շրջանում լայնորեն տարածված է այն ընկալումը, որ ՀԸԳՀ-ի կիրառման գործընթացում առկա են ուշացումներ: ՀԸԳՀ-ի կիրառման ընթացքում առաջացող մարտահրավերների թվում Կառավարությունը նշել է ԵՄ իրավական ակտերին մոտարկում ապահովելու համար վարչարարական կարողությունների անբավարար մակարդակը և տեխնիկական աջակցության անհրաժեշտությունը, խիստ վերջնաժամկետները և ռեսուրսային սահմանափակումները, ԵՄ արագ զարգացող կարգավորումների հետ համընթաց առաջ շարժվելու ոչ բավարար արագությունը, ճանապարհային քարտեզով սահմանված գործողությունների իրականացման մասով Արդարադատության նախարարության և ղրորտային նախարարությունների միջև մասնագիտական և փորձագիտական համակարգման/օժանդակման ոչ բավարար մակարդակը:

Քաղաքացիական հասարակությունը վերոնշյալ ցանկին հավելում է նաև մի շարք այլ խնդիրներ, մասնավորապես՝ ՀԸԳՀ-ի կիրարկման և դրա մոնիթորինգի ղրորտում ԵՄ աջակցության արդյունավետության ու արդյունքաբերության անբավարար մակարդակը, ինչպես նաև ԵՄ կողմից այդ աջակցության որակի նկատմամբ վերահսկողության ոչ բավարար լինելը, ՀԸԳՀ-ի կիրարկման մոնիթորինգի գործառույթ իրականացնող նպատակային քաղաքացիական հասարակության կառուցվածքների ֆինանսավորման անբավարարությունը՝ ներառյալ ԵՄ–Հայաստան քաղաքացիական հասարակության հարթակը և Արևելյան գործընկերության քաղաքացիական հասարակության ֆորումի հայկական հարթակը և այլ հարակից խնդիրներ, որոնք քաղաքացիական հասարակության գնահատմամբ ազդում են ՀԸԳՀ-ի կիրառման համակարգվածության և հաշվետվողականության վրա:

Ակնհայտ է, որ քաղաքական պլանավորման իմաստով Եվրոպական միությունը ցուցաբերել է աննախադեպ ստեղծագործական մոտեցում, ինչը թույլ է տվել իր պաշտոնյաների կողմից Հայաստանին ավելի մեծ աջակցություն ցուցաբերելու մասին բարձր մակարդակով հնչեցված խոստումները, ինչպես նաև՝ Հայաստանի ժողովրդավարական ուժերի (թե՛ կառավարության ներսում, թե՛ դրանից դուրս) ԵՄ ինտեգրման խորացման և Հայաստանի եվրոպական ապագայի վերաբերյալ հայտարարված քաղաքական կամքը վերածել ամրագրված քաղաքական հանձնառությունների: Այս գործընթացում անհրաժեշտ է, որպեսզի բոլոր կողմերը շարունակեն համատեղ աշխատանքը՝ կառուցողականության, բարի կամքի, պատշաճ ուշադրության, պրոֆեսիոնալիզմի և ամուր գործընկերության ոգով՝ միտված ստանձնած պարտավորությունների փաստացի իրականացմանը: Միայն այդպես հնարավոր կլինի հարթել ԵՄ անդամակցության ուղղությամբ Հայաստանի ճանապարհը՝ ապահովելով իրական և հետևողական առաջընթաց:

46 ՀՀ ԱԳ նախարար Արարատ Միրզոյանի հայտարարությունը ԵՄ–Հայաստան Գործընկերության խորհրդի 6-րդ նիստից հետո (02.12.2025)՝ https://www.mfa.am/en/press-conference/2025/12/02/Armenia_EU_Statement/13650

